

ЛЮБОМИРА
БЛАЖКО
БОГДАН
ГУРМАН

Дунай
у піснях
українського
народу

ЧИТАЛЬНА ЗАЛА
ЛДУФК_Л

Любомира Блажко
Богдан Гурман

Дунай у піснях українського народу

Науково-популярний нарис

Львів, 2018

УДК 821.161.2

Бл 68

Львівський національний університет фізичної культури

Дунай
у
українського

Блажко, Любомира Богданівна.

Бл 68 Дунай у піснях українського народу : [Науково-популярний нарис] / Блажко, Л. Б., Гурман Б. М. ; [Передм. Олени Падовської]. – Львів : СПОЛОМ, 2018. – 112 с. : іл. – Бібліогр.: с. 106 – 108 (45 назв).

ISBN 978-966-919-440-4

Автори досліджують українські народні пісні про Дунай від найдавніших часів і до тих, що звучать сьогодні.

Книжка буде цікавою для тих, хто не байдужий до пісенного фольклору, історії культури та життя України.

БІБЛІОТЕКА
Львівського державного
університету фізичної
культури

© Блажко Л. Б., Гурман Б. М., 2018

ISBN 978-966-919-440-4

© В-во «СПОЛОМ», 2018

По Дунаю до витоків української душі

Дунай. Назва Ріки входить у нашу свідомість на-самперед через численні мелодії. Вальсує грайливо... або раптом зринає в пам'яті в монотонно наказовій формі давньої обрядодії: «Біжи до Дунаю, бери ту, що скраю». Від по-дитячому простої «Подоряночки» тема Ріки звучить в таємничому, як у Лореляй, чесанні дівочої коси, у маршовому ритмі «Їхав козак за Дунай» і далі. М'який наспів пісні другої половини ХХ століття «Вінок Дунаю» окреслює комунікативну функцію цієї водної артерії, образно визначену Норманом Дейвісом як розлогий бульвар між Заходом і Сходом. Відомий історик називає Ріку осердям Європейського простору. «Для географів ріки – носії осадових порід і торгіві шляхи. Для історика вони – носії культури, ідей, а інколи й конфліктів. Вони взагалі, як саме життя».

Дослідженням «Дунай у піснях українського народу» автори Любомира Блажко та Богдан Гурман сповнили належний нам, як спадкоємцям української національної культури, обов'язок перегляду давніх, не раз обговорюваних, тем. Для сучасних українців Ріка, що є символом Європи, та при-сутність її образу в пісенній творчості свого народу – важливий аргумент у доведенні європейської ідентичності, адже мусимо оту власну, вистраждану, європейськість щоразу доводити, як не світові, то самим собі.

Час виходу видання диктує й ракурс, із огляду якого маємо відповісти на запитання – ЧОМУ ДУНАЙ видзвонює у наших піснях, а відтак потрапляє на сторінки творів відомих українських письменників. Тож чому саме ця Ріка міцно увійшла як у нашу буденну свідомість, так і в сакральний світ снів і марень? Чи не послужили тут першопричиною стійкі народні перекази про давнє, ще за-царя-гороха проживання по Дунаю? І це на тлі писем-

ної історії, яка стверджує, ніби на відтинку середнього Дунаю українці не жили. Але ж то тільки історія писемна, куца. Насправді ж відсутність фіксованої на письмі згадки про прихід наших пращурів до Дніпра з місць, де плине Дунай, має стати однією з цілої низки вказівок на користь одвічного перебування слов'ян, як і їхніх пращурів, у Центральній-Східній Європі на якнайширшому не розмежованому терені.

Тож звертання авторів до великої передісторичної доби в цій книжці розхилить перед читачами горизонт дослідження, і, за М.Грушевським, дасть пригадати про набагато давнішу за Середньовічну Київську, ще передісторичну Чорноморсько-Дунайську добу – державу антів. І епічна картина цього екскурсу виявиться ще величнішою, ніж та, змальована Норманом Дейвісом...

Дунайсько-балканський вектор у прагненнях слов'ян набуває підтекст зворотного опановування обітованих земель обабіч Дунаю. Десь-бо там і нині очікують добрі брахмани, аби вкотре за пущеною по воді шкара-лупою святих крашанок дізнатися про те, що їхні нащадки зустріли ще один Великдень.

Притягальна сила Великої ріки відчитується у безліч разів згадуваному їй найменні, і в поході князя-войовника Святослава, котрий задля солодощів дунайського довкілля волів покинути стольний Київ... З історії кожній дитині відомо, що владний поклик правічного повертання у поєднанні з нестримним бажанням (о, ця суто слов'янська неприборканість вдачі!), виявилися для князя згубою. Та чи спинити загаті гіркого знаття пожаду, що, плечана давніми народними піснями, рветься у реальність зі сфери фантазій і вже вихлюпує з берегів. Ось так і козацтво успадкувало й гідно утверджувало свою діяльну участь у вирішенні долі як Дунайського, так і Причорноморського регіонів.

Б.Гурман та Л.Блажко характеризують три хвили української міграції до румунського гирла Дунаю, простежують козацтво як дієве явище вже після «знищення» його Катериною II. Тим доводять, що взаємини з Дунаєм – гідронімом і Рікою - тривали впродовж століть і ніколи не були перервані. Органічне співіснування недаремно стійко триває в народному мелосі. І авторам пропонованого до уваги читачів видання залишилося тільки дослухатися до пісень і повірити їм. З цією метою уважно проаналізовані згадки про Дунай у наспівах, що супроводжували архаїчні обрядодії – широкий спектр найдавніших колядок, щедрівок, гаївок, купальських містерій, замовлянь й ворожінь. Далі черга билин – епосу княжих часів і легенд, у котрих виразно виокремлюється олюднений образ Дунаю-воєводи, який казково перемінюється на образ воєводи Штефана. Добре представлена дунайська тема в козацьких, чумацьких, кріпацьких, рекрутських піснях та думах. І врешті згадки про Дунай простежуються в піснях славного вояцтва за Українську Державність ХХ ст.

До позитивних характеристик видання слід віднести покликання авторів на авторитетну думку дослідників українського фольклору – Михайла Максимовича, Івана Франка, Олександра Потебні, Михайла Грушевського, Філарета Колесси, Григорія Нудьги, Романа Іваничука. Ряд можна продовжувати.

Метою передмови до цієї доброї і повчальної книжки є не стільки довільний її переказ, як намагання донести враження про неї, той своєрідний «післясмак», що залишається по її прочитанню. Маю честь засвідчити, що видання «Дунай у піснях українського народу» подарує багато солодких моментів осяяння, коли погоджуєшся з думкою авторів, віднаходиш вдалу цитату або покликання, чи відчуваєш замилування красою пісенного тексту, чи просто погоджуєшся зі структурою й впорядкованістю подання матеріалу. Одинадцять розділів, логічно укладе-

них в єдиному творі становлять цілість. Книжка ця може претендувати на визначення її як наукового, а не науково-популярного видання. У той же час, її художнє оформлення – малюнки-заставки до кожного розділу Богдана Гурмана – надають книжці особливої приваби.

Тож пориньмо в хвилюючу мандрівку в просторі й часі течією думок, почувань, мелодій, ритмів і звуків про тихий, голубий, європейський, далекий і водночас такий український Дунай.

Олена Падовська,

кандидат мистецтвознавства,

доцент кафедри олімпійської освіти

Львівського державного університету

фізичної культури імені Івана Боберського.

Поле для наукового засіву

Є в Україні Великоріки, прославлені в літературі писаній, та більше – в усній. А найбільше пісень про Дунай. Ці пісні ще донедавна співав наш народ на Слобожанщині, Кубані, Поліссі, в Галичині... Хто був творцем цих пісень і коли вони виникли, в яку історичну епоху?

У народних піснях, як у краплині дунайської води, відобразилася ціла історія України: від створення світу, від сивої язичницької давнини до слов'янських князів Володимира Великого, Ярослава Мудрого, Володимира Мономаха та їхні дружини (військо), від чумаків до козаків на чолі зі славними отаманами і гетьманами, від Українських січових стрільців до вояків Української Повстанської Армії ... У цих піснях – сльози і радощі, любов до рідної землі і ностальгія за нею, палке кохання і чорна зрада. У цих піснях – рідна мова, дорогі серцю звичаї та обряди, важка праця і веселі святкування, життя в неволі і смерть.

Існують історичні, лінгвістичні, музичні дослідження про народну пісенну творчість багатьох авторів, зокрема Ю.Гуци-Венеліна, М.Максимовича, М.Драгоманова, Лесі Українки, О.Потебні, М.Грушевського, М.Шашкевича, Я.Головацького, І.Вагилевича, П.Куліша, В.Гнатюка, І.Франка, Ф.Колесси, М.Лисенка, Г.Нудьги та багатьох-багатьох інших, але й вони не вичерпують окреслену нами тему.

Українська пісня, зокрема та, що пов'язана з Дунаєм, – неозоре поле для наукового засіву.

Метою нашого науково-популярного нарису є спроба диференціації українських народних пісень про Дунай, визначення середовища і часу, в який виникла та чи інша пісня.

У нарисі спираємося на бачення і підходи до дослідження української народної пісні Івана Яковича Франка, які він висловив у праці «Студії над українськими народними піснями», де наголосив на необхідності зміцнення науково-методологічної основи досліджень, посилення історико-критичного розсліду текстів і відповідного їх групування. Важливою, на думку І.Франка, є акцентована увага на фольклорному тексті і такій його прикметній специфіці як багатоваріантність, походження з певних територій України. І. Франко закликав досліджувати пов'язаність пісні з життям людей та їхніми інтересами, зв'язок з історією українського народу, його національною свідомістю та соціальним почуттям, зв'язок із загальною еволюцією, хронологією подій, психологією творчості.

Історик Михайло Грушевський, який також ретельно досліджував український фольклор, подає таку диференціацію стародавньої народної пісні:

1. Магічна пісня, ритмічне слово (заклинання, танець, хоровод) перед полюванням.
2. Ужиткова, обрядова, ритуальна.
3. Молитовна – хорова.
4. Забавна, ігрова.
5. Бойова, лицарська.
6. Соціально-побутова.
7. Музикально-ритмічна.

Згідно з історичними працями Михайла Грушевського, згадки про Дунай є в українській космології (знаннях про космос), в легендах, обрядових ігрищах, заклинаннях-замовляннях, колядках, гаївках, маївках, побутових піснях про жіночу красу та долю, в історичних піснях про переселення та козацькі походи, про втечі від панщини.

Коріння нашої пісні – глибоке і розлоге

Українська мова, а відтак і пісня, є багатозаровою, одне і те ж поняття може позначатися двома-чотирма словами різних буквових комбінацій. Мовна багатозаровість в Україні створилася в результаті вікових перемішувань праукраїнських племен з племенами індоєвропейської консолідації.

Праслав'янський елемент бродив в усіх консолідованих об'єднаннях – шумерів, гетитів, аріїв, троянців (етрусків), егейців, фраків (траків)...

3 арійської «Авести», егейських легенд та старовинних гимнів дійшли до нас уламки від історичного цілого ранньої післяльодовикової епохи : мезоліту, неоліту та енеоліту.

Як стверджують багато дослідників, серед них і Сергій Плачинда (1928-2013), зокрема, в статті «Історія починається в Мізині»: «...індо-іранські мови походять з мовного середовища середньої Наддніпрянщини, тобто з давньоукраїнської мови – санскриту». Далі Сергій Плачинда пише: «...Влітку 1959 року на Десні, поблизу Мізина, провідний радянський учений-археолог Сергій Михайлович Бібіков... відкопав на глибині 6 метрів... музичні інструменти, яким понад 20 тисяч років... Вони є НАЙДАВНІШИМИ У СВІТІ ударними та шумовими інструментами, які до того ж використовувались надзвичайно тривалий час». «... От звідки в нас, українців, рекордне число пісень – близько 500 тисяч, а з коломиїками, вес-

нянками, гаївками, русальними, посівальниками, купальськими, жниварськими, чумацькими, весільними, великодніми тощо – до мільйона добереться. ...Отже, історія світової культури теж починається в Мізині. І загальнолюдська цивілізація також».

Цікаво, що в ЮНЕСКО зібрана фонотека пісень країн усього світу. У фонді України є 15,5 тисячі пісень, на другому місці Італія – 6 тисяч народних пісень.

«Українська пісня – найкраща в світі, за мелодикою обходить навіть Італію», - сказав під час одного з виступів ректор Київського національного університету культури і мистецтв Михайло Поплавський.

На цю тему, як переповідав Г.Нудьга, у швейцарському фольклорі існує давня легенда, ніби на святий вечір зібрав Бог дітей усіх народів світу, щоб роздати їм подарунки. Дітям Швейцарії подарував дар гостинності, дітям німецьким дав дар точності, англійським – витривалість, дітям Франції – дав дар вимови, малим італійцям – хист до мистецтва і т.д. Коли всі діти відійшли, побачив Бог у кутку заплакану бідну дитину у подертій одежині.

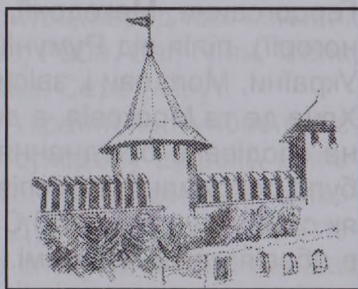
– Хто ти? – запитав Бог.

– Я син України, я не відважився показатися перед твоє лице в подертому одязі.

Добрий Бог зажурився, бо роздав усе, що мав. А тоді блиснула Йому щаслива гадка. Він дав українській дитині пісню, яка мала принести розраду в житті.

І справді – пісня для українців є розрадою та «найвищим і найсвятішим законом»... Про українців пишуть, що мають від природи розвинене музичне чуття, що вони створили таку пісню, якою можуть пишатися перед усім світом.

«Паспортні дані» ріки та трохи її історії

За даними Української енциклопедії та Вікіпедії, Дунай – друга (після Волги) за довжиною ріка в Європі - 2960 км. Це водний шлях міжнародного значення. Територією України Дунай протікає 174 км.

У скандинавських сагах, у кельтських старовинних переказах йдеться про той час, коли кельтські гали та луги (племена богині Дани та бога Луга) давали імена озерам та рікам, які не мали ще назв. Вони у I тисячолітті до н.е. і дали назву Дунаю.

М.Грушевський припускав, що Дунай в українських піснях виступає як символ рік. Це не зовсім так, хоча у більшості випадків рікам давали назви, пов'язані з іменем богині-праматері Дани або додавали до власних назв прикметник «велика».

Ріка Дунай бере початок зі схилів Шварцвальду, з двох витоків Бреге та Брігах землі Баден-Вюртемберг, і через багато сучасних держав плине Європою, щоб через дельту втрапити в Чорне море.

Про приналежність ріки різним державам співаєть-ся в пісні у виконанні Едіти П'єхи та Мусліма Магомаєва «Венок Дуная» (муз. О.Фельцмана, сл. Є.Долматовсько-го). Зі слів пісні, бачимо у вінку на хвилях Дунаю квітковий дарунок Угорщини, червоні маки від Словаччини, троянду з Болгарії, жасмин від колишньої Югославії (тоді об'єднаної республіки, а тепер незалежних, міцно у національній свідомості пов'язаних з муками самовизначення, Боснії і

Герцоговини, Македонії, Сербії, Словенії, Хорватії, Чорногорії), лілія від Румунії, польові квіти від советських – України, Молдови і, звісно, як же без неї, від Росії також. Хоча де та Московія, а де Дунай. Але ж ідеологічну лінію на сподіване об'єднання у всесвітньому колгоспі у пісні було дотримано, тож співали її в Радянському Союзі всі і, як стверджує блогер Я.Садальський, у школах вона була в обов'язковій програмі. Інший блогер А.Мальгін слушно помітив, що автори пісні зумисно проігнорували той факт, що до Дунаю були причетні країни, котрі не входили до держав «народної демократії». Адже Баден-Вюртемберг, де джереляться витoki ріки, то Німеччина. Про неї в пісні й словом не прохопилися. Та й Австрія, столиця якої Відень підноситься на берегах Дунаю, так само не береться до уваги. Втім, ці зауваги тільки доводять, що навіть географія не є вільною від політики. До речі, над Дунаєм стоять ще три столиці – Будапешт, Братислава та Белград.

Верхню частину ріки гідрологи вважають гірським потоком, швидкість течії тут становить 2,8 м у секунду, на рівнинах швидкість зменшується до 1,1 м в секунду. Дунай у деяких місцях досягає ширини до 2 км, глибини – до 20 м, а найбільша глибина – 70 метрів.

Сьогодні по Дунаю з Північного моря через канал можна вийти в Чорне море.

Дельта Дунаю з безліччю каналів, озер та острівків належить Україні та Румунії, має три рукави. По одному з них – Суменському – ходять кораблі. Українська частина дельти – це заповідна зона міжнародного значення, де створено Дунайський біосферний заповідник Національної Академії Наук, загальна площа якого становить 46 403 гектари.

По Дунаю проходять кордони різних країн: Австрії-Словачії, Словачії-Угорщини, Хорватії-Сербії, Сербії-Румунії, Румунії-Болгарії, Румунії-України.

Велика ріка має багато приток, серед них основні: Іллер, Лех, Ізар, Інн, Енс, Морава, Раба, Ваг, Грон, Іпель, Драва, Тиса, Сава, Велика Морава, Серет, Прут.

І все ж Дунай на території України поступово міліє, мул наносить по кілька гектарів суходолу щороку, збільшуючи тим самим нашу територію. Тому позначку нульового кілометра на місці впадіння Дунаю в Чорне море перенесли на 20 метрів далі. Через спеку біля води меншає очерету...

Проте екологи передбачають у недалекому майбутньому чергове танення льодовиків, води яких затоплять багато землі, так що наш Кримський півострів може стати островом.

Ріка Дунай за останніх десять тисячоліть, можливо, міняла своє русло, нашттовхуючись на кам'яні ворота Альпійських та Карпатських хребтів, але не в глобальному вимірі. І вона також має свою історію.

«До середини VI тисячоліття до Різдва Христового крижаний панцир, що тиснув на європейську землю 60 тисяч років, розтанув, - пише Юрій Канигін у книзі «Шлях аріїв». - На місці Балтійського моря утворилося гігантське скупчення води, що погрожувала прорватися через весь континент до Чорного моря».

11 542 рік до н.е. – став фатальним в історії Землі – трапилася велика катастрофа (за Платоном). Загинула Посейдонія – «останній оплот Атлантиди». Потоп стався як результат падіння третього супутника Землі – Місяця. Він падав на Землю понад три тисячі років. Спочатку розколовся на чотири шматки, які на віддалі 30-40 тисяч кілометрів від Землі створили розжарену масу в атмосфері. Під впливом притягання цієї маси води на Землі сягнули екватора, затоплюючи валом землю. Після семи тисяч років без Місяця Земля отримала новий Місяць, створився світ четвертої арійської цивілізації у 5 508 році до Різдва Христового.

Льодовик проходив по 50-48-градусній паралелі (Київ-Волгоград). 60 тисяч років тому на Землі настало четверте зледеніння. Закінчувалася «Атлантична» доба жовтої раси. У прильодовиковій зоні почала формуватися (приблизно 25 тисяч років тому) нова раса білих людей: фізично здорових і винахідливих.

Європа створилася після відходу великого льодовика у XII тисячолітті до н.е. У цей час відбувається загибель Атлантиди і відхід жовтої раси на схід. Порожнечу заповнили арії.

Індоєвропейські арії перемогли залишки атлантів, які, як свідчать джерела, були великі зростом і «злісні». Арії, які зайняли південні і східні території, успадкували в атлантів землеробство. Потоп не зачепив аріїв.

Україномовні племена були серед інших племен неоліту і разом із ними пройшли за п'ять тисячоліть довгий шлях від середньої течії Дунаю по Євро-азійському континенту до Бірми та Індії, а на зворотній путі через Близький Схід, Месопотамію, Малу Азію, Середземноморський басейн до Апеннінського півострова і на другім витку осіли на території сучасної України. Тому дослідникам порівняльних словників шумерської мови та санскриту доводиться хіба подивовувати, що ці «мертві мови» так добре збереглися у базовім лінгвістичнім словнику сучасної української.

Фізична неоднорідність індоєвропейських племен (зрештою, інших також) залишалася показником входження різних рас до індоєвропейської родини. В її мові й культурі знаходимо, з одного боку, певні прикмети, що лишилися як наслідок колишньої мовної та культурної однастайності цієї родини, з другого боку, - подібності з іншими культурами, наприклад, зі старим побутом семітським і месопотамським (включаючи подібності в міфології, віруваннях тощо). Відчутні також впливи еллінські та ромейські.

З Малої Азії через Балкани поширювалися іранські дуалістичні уявлення про світ. Вплив хозар (гебреїв) йшов через Кубань і набіги кочових орд з-за Каспійського моря і Волги врешті розвалили державу антів в XI столітті.

Прабатьківщиною антів (зокрема уличів, тиверців) було північне Причорномор'я і Подунав'я. Анти пізніше ввійшли в Київську державу.

Розселення антів почалося під час гунської навали в останній чверті II століття. Йшли жорстокі битви антів з готами, які відвойовували території на Дунаї та на Чорному морі.

Прокопій із Кесарії у книзі «Війна з готами» писав: «Вони живуть, займаючи більшу частину берега Істра, по той бік ріки... Більша частина земель за Істром належить їм». «Вони (племена антів і слов'ян – Авт.) поклоняються рікам і німфам, і іншим божествам, і всім їм приносять жертви, під час цих жертвоприношень ворожать».

Іншу назву Дунаю – Істр дали греки. Так, повертаючись із Колхіди, вони вирішили плисти вгору за течією Істру, щоб по одному з рукавів ріки вийти в Адріатичне море. Греки думали, що Істр сполучається з Адріатичним морем.

Дві великі ріки Дніпро (грецька назва Данапріс, Борисфен) і Дунай (Істр) в VII тисячолітті до н. е. були ніби кордонами ареалу індоєвропейських племен (аріїв і т.д.).

У давнину найбільше заселеними були не гірські райони Подунав'я, а середня і нижня частини берегів ріки від Відня і до Чорного моря. Цю територію в VI тисячолітті до н.е. заселяли, як пишуть історики, племена культури лінійно-стрічкової кераміки та культури Боян. У V-III тисячоліттях до н.е. від середньої течії Дунаю до Дніпра сиділи племена трипільської культури – хлібороби і скотарі. За цієї культури на території України виникла алфавітна писемність, зародилися пісні, гимни та легенди, присвячені двом могутнім рікам – Дунаю та Дніпру.

За багато століть до створення могутньої держави Русі Володимира Великого була доба, яку, на противагу Київській, називають Чорноморсько-Дунайською.

Чорноморсько-Дунайську добу М.Грушевський датує серединою IV ст. до н.е., коли на арену Європи вийшли слов'яни і анти. Під антами розумілися руси, східні слав'яни – племена тиверців та уличів (разом з ними болгари, румуни, серби). У цю добу М.Грушевський (посилаючись на О.Потебню та інших дослідників) відносить найдавніші українські народні пісні: обрядові, колядки, гаївки, щедрівки; магічні, ритуальні; ужиткові, хороводні; ігрища, забави; бойові закличні пісні; релігійні гимни, космологічні й побутові заклинання.

У 58 році до н.е. римський імператор Юлій Цезар (100-44 р. до н.е.) підкорив Галлію (теперішня територія Франції), звідки було витіснене кельтське плем'я, яке мало самоназву – рутени. Ці рутени пішли на Подунав'я, частина – на Прикарпаття. Після Маркоманської війни 166-169 рр., в якій брали участь придунайські кельтські племена, частина рутенів переселилась у Фракію, інші вирушили на схід, до Криму і Подніпров'я. Тут вони зіткнулися з готами, з якими воювали разом з антами.

Сучасники Нестора-літописця візантійські хроністи Скілиця і Кедрін повідомляють, що руси – кельтського походження. У Прикарпатті кельти-рутени (руси) змішалися зі слов'янами. Ці кельти-рутени, яких римляни називали також галами, мабуть, через використання ними в своїх ритуалах півня-галана, дали ще одну назву Прикарпаттю – Галичина.

Отже, назва «руси» появилася задовго до появи варягів-норманів у слов'янських землях. Київська Русь була створена автохтонним населенням Подніпров'я, зокрема слов'янами-полянами. Назва «Руська земля» стосується насамперед Київського, Переяславського, Чернігівського князівств. Словени ж новгородські і кривичі, як свідчать

археологічні пам'ятки, мають сліди західнослов'янської культури і угро-фінської, зокрема, весі (слово «весь» з фінської перекладається як – «вода», яку фіни персоніфікували у вигляді божества), мері, чуді, мурами та інших.

Як відомо, початок створення Київської Русі пов'язаний з іменами князів Кия, Щека і Хорива.

Перші відомості про східних слов'ян-антів подав Прокопій Кесарійський, який описав життя слов'ян і їхні походи на Візантійську імперію (VI ст. н.е.). Саме в цей час подаються згадки про Кия, який ще був, як свідчать деякі історики, відомий під назвою Кувер. Це був князь племені хорватів з Прикарпаття. Близько 634 року Кий повстав проти аварів, отримав підтримку візантійського імператора Іраклія і Подунав'я на додачу. Тоді збудував там свій Києвець, відомий з літопису. Мовляв, прийшов Кий до Дунаю і вподобав місце, і поставив городок малий, і хотів сісти з родом своїм, і не дали йому ті, які жили поблизу, ще й донині називають дунайці це городище Києвець.

Кий вступає у конфлікт з візантійським імператором з приводу Солуні і покидає Дунай. Після чого засновує місто Київ на Подніпров'ї.

«... Пам'ятали візантійці, що й до Аскольда їхній князь, ім'я якому Кий, у 545 році приходив до Константинополя і з імператором Юстиніаном вів перемовини, ставлячи владиці Візантії свої умови. Імперія тоді змушена була визнати деякі права русів – хоча б на володіння лівобережжям Дунаю».

Князь Святослав Ігоревич, син Ольги, не раз ходив походом за Дунай, на ромеїв, про це князеві воїни розповідали в пісні:

*«Дніпро широкий, Дунай далеко,
Перетнем мости через все море,
Зрубаєм главу царю ромеїв,
Принесем додому і честь, і славу...».*

У війні Візантійської імперії з болгарами (960-968 рр.) імператор Никифор виплатив київському князю Святославу 1500 кентинаріїв (450 кг золота). Під час першого болгарського походу флот Святослава з 60-тисячним військом розгромив болгар і захопив городів 80 і отаборився в Переяславці на Дунаї. Святослав розумів стратегічні і економічні вигоди великої ріки і планував перенести свою столицю з Києва на Дунай.

У 981 році син Святослава від Малуші князь Володимир розширив територію Київського князівства. А на Дунаї побудував руське місто Галич (Галац). Таким чином лівобережжя Дунаю до дельти стало Руським.

Після смерті Кия, Щека і Хорива, їхні сини довгі роки панували у русичів, поки спадщина перейшла до братів Аскольда і Діра. Літописці пишуть про численні походи русичів, які воюють з довколишніми народами і перемагають їх. Аскольд (Осколд) чотири рази ходив на Візантію. Зокрема, вдалий похід був на Константинополь 860 року. Зрештою, у 874 році імператор Василій Македонянин уклав мирний договір, одним із наслідків якого було хрещення правлячої верхівки русів і частини дружинників (війська русинських князів. – Авт.).

У 882 році вбито останнього Києвича і на престол зійшов Олег, якого язичники прозвали Віщий. У Києві встановилася правляча династія Рюриковичів. 913 року Олег помер і до влади прийшов 39-річний князь Ігор (ще у 903 році Ігор одружився з Ольгою). Його дружина Ольга розпочала хрещення Київської Русі, продовжив його Володимир прозваний Великим.

У сина Святополка Ігоря («Слово о полку Ігоревім». – Авт.) також було бажання перенести свою резиденцію (столицю Русі) на Дунай.

Під натиском хазарів, обрив, мадярів та інших українці втратили Придунайську територію і відтягнулися до Карпат – Дніпра, але культурний доробок тих часів і місцевостей не пропав для українського народу.

У VII-VIII століттях землі вздовж Дунаю були під опікою хазарської орди.

У XII-XIII століттях відбулася остаточна руська колонізація Дунаю. Київ зберігав за собою славу великого політичного, культурного та церковного центру. Але з часу останнього сильного правителя, яким був син Володимира Мономаха Мстислав-Федір-Гаральд, у Києві змінюються князі, які ведуть постійні міжусобиці. Коли владу захопили чернігівські Ольговичі, у Києві за 100 літ змінилося 47 князювань.

У 1203 році волинський князь Роман Мстиславич об'єднав Галицькі, Волинські і Київські землі і його держава стала однією з найбільших у Європі.

У 1459 році турки захопили Візантію. Константинополь став Стамбулом, а Візантія – турецькою землею.

Автор молдавської хроніки 1595-1661 рр. Мирон Костін розповідає про козаків: «Козаки за походженням – руські, залишки воїнів княжих часів...».

За козацьких часів, коли гетьманом став Петро Конашевич Сагайдачний (помер від отруєної турецької стріли, що влучила в нього під Хотиним у 1622 році) - «муж рідкісної мужності і зрілих суджень» розробив стратегію опору ханським ордам і турецьким військам. Запорожці здійснювали успішні сухопутні і морські походи.

Ось лише деякі з них.

1609 рік – на 16-ти чайках козаки увійшли в гирло Дунаю й напали на турецькі міста Ізмаїл, Кілію, Білгород.

1615 рік – на 80 чайках підійшли до Константинополя (Стамбулу) і на очах турецького султана спалили гавані Мізевії та Архіону. (В Москві про флот тоді навіть не мріяли).

1616 рік – битва на 40 чайках 2000 козаків з турецьким флотом в Дніпро-Бузькому лимані. Перемога козаків і захоплення 15 галер. Захоплення Кафи (Феодосії) і звільнення тисяч українських невільників. Знищення 14-тисячного гарнізону і великої ескадри.

1618 рік – козаки ввійшли в Стамбул і вбили 6 тисяч турків, спалили половину міста.

Цього ж року Сагайдачний разом з Польщею вступає у війну з Росією. Адже в Чорному морі всіх турків він розгромив, а в Московії козаки ще не були, треба було обкласти її контрибуцією. Перемігши московські війська, козаки стали під Арбатськими воротами Москви разом із союзними польськими військами королевича Владислава. Московський цар запропонував хороші відкупні. Було укладене перемир'я в селі Деулине. Військо Сагайдачного повернулося в Україну.

Визвольна війна під проводом гетьмана Богдана Хмельницького (1648-1654 рр.) посилила власні визвольні настрої в Дунайських князівствах. Було укладено союз України з Румунськими князівствами Молдовою та Валахією (Волощиною), а також з Трансильванією. Щоб зміцнити цей союз Б.Хмельницький укладає шлюб свого сина Тимоша з донькою господаря Василя Лупули (1634-1653) Розандою.

Українське населення в румунській дельті Дунаю походить від трьох міграційних хвиль. Першою хвилею був прихід козаків у Ясси і Галац після поразки Карла XII. Частина війська, прийшовши з Мазепою, залишилася в Бендерах. Його наступник Пилип Орлик організував у Яссах військову канцелярію. 1709 року козаки прийшли в Галац і Махмудію. Мазепа був похований у Галаці, в монастирі св. Георгія. 1711 року Галац захопили татари, які зруйнували монастир св. Георгія, розрили могилу українського гетьмана і останки Мазепа викинули в Дунай.

Друга хвиля переселення почалася 1775 року з ліквідацією російськими військами Нової Січі на Дніпрі.

У часи кріпацтва в Україні козаки за Дунаєм отримують свою землю і засновують нові поселення.

Третя хвиля переселення українців за Дунай припадає на 1830-1861 рр. Це були втікачі від кріпацтва і ре-

крутчини, які знаходили тут вільні землі. Козаки з дозволу султана створили тут Задунайську Січ неподалік від Вілково, на Георгіївському острові, і отримали Турецьке підданство, користувались автономією і пільгами.

Російсько-Турецькі війни завдають різних злигоднів задунайським козакам, які живуть у землянках, змушені часто переселятися (засновують нові Січі на Каналі Дунавець – Верхній Дунавець, Нижній Дунавець), і воювати на боці Оттоманської Порти проти Сербії, Греції, Росії, потрапляючи у полон.

У пісні «Чом дуб невеселий» змальовується нещаслива доля козака, який у розпачі готовий піти на самогубство:

*«...Піду в Дунай-річку,
З горя утоплюся».*

Далі у цій же пісні дане передання про козака-хмеля і дівчину-калину:

*«...Пішов козак яром
Дівка долиною,
Зацвів козак хмелем,
Дівка калиною».*

Задунайські козаки мають повну релігійну самостійність і свій духовний центр – церкву Покрови Пресвятої Богородиці. А все ж у більшості їхніх пісень звучить туга за Україною:

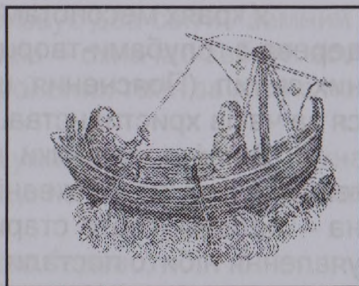
*«...Ой, там за Дунаєм,
Там за тихим Дунаєм
Козак п'є, гуляє.
Він кричить, гукає:
«Подай, подай перевоза
Най перевезуся,
На ту, на ту Україну
Ще раз подивлюся».*

...Згідно з угодою 1829 року, російський цар повернув Турції територію, завойовані ним на Балканах (за ви-

нятком русла Дунаю з його островами) і дав дозвіл на вільне плавання рікою. Султан позбувся права втручати-ся у внутрішні справи Молдавії та Валахії (Волощини – до 1859 року князівство на південь від Карпат).

Історик Владлен Марасєв свідчить : «...Всупереч поширеній думці, буцімто Катерина II знищила козацтво наприкінці XVIII століття, українські козаки існували й пізніше... Так, під владою Російської імперії перебува-ли Катеринославське (1787-1796), Чорноморське (1787-1860), Бузьке (1803-1817), Дунайське або ж Новоросій-ське (1828-1868), Азовське (1832-1865) козацькій війська. Козаків Чорноморського війська 1792 року переселили на Кубань, через що згодом постало Кубанське козацьке військо. На землях, підконтрольних Османській імперії, з 1775-го до 1828-го існувала Задунайська Січ, а з 1853-го до 1877-го – корпус козаків оттоманських, який неод-разово воював проти росіян у Румунії та Болгарії. Але й це ще не все. У складі Габсбургської монархії на теренах сучасної Сербії з 1785 до 1805 перебувала Банатська Січ. Її заснували задунайські козаки, які не хотіли служити туркам».

Найдавніші пісенні згадки про Дунай

Арії (орії) шанували богиню Дану (Ладу), яка символізує водне начало, адже життя вийшло з води. Трипільці також поклонялися богині води Лелі та богу вогню Лелю (звідси, очевидно, а не від лелеки, пішли назви племен «лелеги», «пеласги»).

У Ведах наведені космологічні уявлення наших далеких пращурів про святе фігове дерево на третім небі, на вершці якого сидять два птахи. Птахи п'ють безсмертний напій – сому, що є одночасно медом і прототипом вина.

Іранські й санскритські писемні пам'ятки дають дуже цікаві приклади подібності до наших старих обрядів, молитов та пісень. До таких подібностей належить, наприклад, зображення неба – то ясного, погідного, то грізного, в гromі й блискавці, як найвищої світової сили, пана й владики всього суцього; святого предвічного дерева життя, оспіваного в наших колядках: у ньому живуть птахи, що творять світ, і від нього походять усі користі, якими живе людське господарство. І наш мед, цей чудодійний животворчий напій, що відповідає індуській сомі і який під впливом пізніших чорноморсько-дунайських вражень переходить в образ вина.

В іранській міфології виступає «блаженне дерево», що стоїть серед води і має на собі насіння всіх рослин, на нім сидить птах (сокіл, орел), що засіває землю.

У краях месопотамської культури поширений образ дерева з голубами-творцями світу – землі, неба і небесних світил. (Пояснення, що голуби, то є ангели, появилось за часів християнства. – Авт.).

Деякі дослідники вважають, що космологічні легенди могли мати океанічне походження, а їхня вітчизна – Халдея, тобто старий Шумер. Халдейські океанічні уявлення нібито постали з іранського дуалізму – одвічної боротьби світла і пітьми, добра і зла, але ми вже знаємо, що це було якраз навпаки.

Прикмети старої пісні насамперед виявляються у стародавньому світогляді та побуті нашого народу. Аромат народної творчості старої доби відчутний у мові, в стилізації, у важкій, лапідарній манері (грубуватішій, ніж, скажімо, народна творчість козацької доби).

*«Коли ж не було з нащада світа,
Тогди не було неба ні землі,
Ино лем било синее море
(синій або тихий Дунай. – Авт.)
А серед моря зелений явір (дубочок)
На явороньку (дубоньку) два (три і т.д.) голубонька
Радоньку радять, як світ створити:
– Та спустімося на дно моря (Дунаю)
Та дістанемо дрібного (золотого) піску
Дрібний пісочок посіємо лем,
Та нам ся стане чорна земляця.
Та дістанемо золотий камінь,
Золотий камінь посіємо ми,
Та нам ся стане яснее небонько,
Світле соненько, ясний місячик,
Ясна зірниця, дрібні зізодочки».*

(Із записів Івана Вагилевича).

Згідно з іншими переказами, Дунай тече посеред Раю, що, мабуть, пов'язано зі споминами всіх слов'ян про багаті землі предків. Дунай ніби відкриває дорогу на той

світ, він є кордоном, який розмежовує два світи: земний і неземний. Напитися води з Дунаю – означає забути все, що любив, або торкнутися заборонених тайн зв'язку з потойбіччям.

Давні люди вірили, що з дунайською водою можна отримати звістку від померлих і що на березі Дунаю росте райське дерево:

*«Ой плило, плило райськеє дерево,
Ой як приплило край із Дуная,
Тай ся приймало,
Корінь пустило,
Красно зацвило,
А як відцвіло – вино зродило».*

Так само співається про виноградну лозу.

Текуча вода для давніх племен була святою, вона уособлювала водне начало. Рікам поклонялися, складали молитви і гимни.

Дуже старі, ритмічні, хороводні форми пісень, на думку М.Грушевського, існували від часів передрозселення і зв'язувалися з певними обрядами. Вони пере-гукуються з тракійськими (румунськими), балканськими, болгарськими і сербохорватськими.

Не принижуючи значення великого дослідника М.Грушевського, треба також говорити про добу першої дунайської культури, Трипілля, культури арійських консолідацій, коли були закладені основи української мови як гілки індоєвропейської мови. Уже тоді були пісні та гимни і навіть великі літературні твори, що їх виконували рапсоди (баяни, кобзарі, лірники) – співці під супровід музичного інструменту, які або втрачені для України, або частково збереглися в Ведах, у тибетських монастирських книгах, у шумерській клинописній «Книзі», в «Авестах» та народній пам'яті.

Серед цих пісень поширені обрядові магічні, зокрема веснянки. (Симетричні рівноскладові вірші, підтримані ритмічною музичною симетрією. – Авт.):

*«Дівочька краса
На Дунаю прана
На сонці сушена,
На столі качана,
У скриню вложена,
На ключик замкнена».*

Записана в Дрогобицькому районі Львівської області гаївка «А пан Маковецький»:

*«А пан Маковецький
По городу ходить.
По городу ходить,
На трубоньці трубить.
На трубоньці трубить,
Челядоньку будить.
Ой встань, челядонько,
Город городити.
Щоб не залетіла
Сива зозуленька.
Щоб не скрасила
Дівочької краси.
Бо дівочька краса
У меді мочена,
На Дунаю прана.
На Дунаю прана,
На шнурку вішана.
На шнурку вішана,
На сонці сушена.
На сонці сушена,
Залізком прасована.
Залізком прасована,
В калюжі мочена.
В калюжі мочена,
В калюжі прана.
У калюжі прана,
На дротах вішана.*

*На дротах вішана,
На вітрі сушена.
На вітрі сушена,
Під лавкою схована».*

Веснянку «Пускайте нас» також співали у Прикарпатті:

*«Пускайте нас, пускайте нас,
За ліс погуляти,
Не пустимо, не пустимо,
Бо близько Дунай.
А ми мости намоство
Та й таки поїдемо
За бистрий Дунай».*

Тут Дунай, як у горах, «бистрий», а «мости мостять» дівчата у пошуках кохання.

До обрядових належать пісні зимового календарного циклу – колядки і щедрівки. Дійшла до нас давня щедрівка:

*«Плила дівчина краєм Дунаєм,
Приплила вона аж до берега.
Вийшов до неї батенько єї:
– Дай ми рученьку, моя доненько!
– Руки не даю, я си плаваю...».*

Не дала руки ні мамі, ні сестрі, ні брату, аж миленькому подала руку і вийшла з води.

У Галичині виконували щедрівку «За воротами, за дев'ятими»:

*«За воротами, за дев'ятими
Там Дунай впливає.
А в тім Дунаю, на бистрій воді
Ганнуса потопляє.
Прийшов до неї батенько її:
– Тонеш, Ганнусю, тонеш?
– Ой, рада була б, ой, рада була б
В той Дунай утонутти,*

*А за Івасем, за молоденьким
Лиха доленька буде...»*

Далі приходять до неї матінка її, сестронька її, батенько її, текст повторюється.

Популярна в Галицьких селах щедрівка «Там за Дунаєм музиченьки грають»:

*«Там за Дунаєм музиченьки грають,
В зеленім гаю, там при Дунаю.
Там Івасенько кониченька пасе,
В зеленім гаю, там при Дунаю.
Коника пасе, на скрипці грає.
В зеленім гаю, там при Дунаю.
На скрипці грає, ще й танці водить,
В зеленім гаю, там при Дунаю.
Ще й танці водить, все вперед ходить,
В зеленім гаю, там при Дунаю.
Прийшла до нього матінка його,
В зеленім гаю, там при Дунаю.
— Час, мій синочку, час додомоньку,
В зеленій гаю, там при Дунаю.
— Я зараз піду, но танцю дійду.
В зеленім гаю, там при Дунаю.
Та й танцю дійшов, додому не прийшов.
В зеленім гаю, там при Дунаю.
Прийшов до нього батенько його...»*

Іванко додому не прийшов, а коли прийшла миленька:

*«Як танцю дійшов, додому прийшов,
В зеленім гаю, там при Дунаю.
Бувай нам здоров, наш Івасеньку,
В зеленім гаю, там при Дунаю.
Не сам з собою, а з челядою,
В зеленім гаю, там при Дунаю».*

Відома в Галичині купальська обрядова пісня:

*«Ой налетіли буйні вітрови,
Буйні вітрови, шайні дощови,
Та й ісхопили вінець-павянець, (золотий вінець)
Занесли його на тихий Дунай,
На тихий Дунай, на крутий беріг,
Під крутий беріг, на білий камінь.
За ним дівонька летить бережком.
Гладков стежечков уходженов,
Гей уходженов, позолоченов –
Та й іздибає три риболови,
Три риболови – всі три молоді.
– Ой риболови, ви рибовлаки,
Чи не стрічали вінець-павянець?
– Ой хоч стрічали, коли не знали,
А що ж нам буде за переємець?
Єдному буде шовкова хустка,
Другому буде золотий перстень,
Третьому буде сама молода –
Сама молода, яко ягода».*

Згодом текст обрядодії християнізувався: появився образ ластівки – Божої Матері, яка «ризочки прала, на біл камінь клала», а буйні вітрове занесли ризи «аж перед церков», де «Ісус Христос ходить, Службоньку служить». І магічна дія води, як тема, що нею започаткована пісня, поступається Пану Богу, у якого дівчина просить «за вітця, за матку, за всю челядку».

Тема великої ріки звучить у стародавніх щедрівках:

*«Ой на водах на Арданах
Там Аннуня молодая
Біль білила, ручки мила,
Срібний перстень загубила.
Побігла-бігла по татуненька:
Ідіть, татусеньку, перстень знайдіть.
Татуньо пішов – перстень не знайшов,
Перстень не знайшов – додому прийшов...»*

Так повторюється доки «миленький пішов – пер-
стень ізнайшов».

О.О. Потебня (1835-1891), який досліджував на-
родні пісні, порівнюючи російський стиль старої пісні з
українським, говорить про лаконічну стислість символу
(образу) в українській колядці. «Українська колядка об-
точена, обшліфована, з неї відкинуто «всякое наивное
каляканье».

*«Там на річці, на Ардані
Ардан воду розливає,
Ардан воду розливає,
Йован коня наповає.
Ардан – вода студеная...».*

Передхристиянські обряди, пов'язані з водою, зго-
дом переходять у йорданські церковні обряди:

*«Ой на річці на Ордані
Ордан воду розливає
А Діва Марія сина купає
Під ялиною сповиває
На дубочку колисає.
Ой прилетіло три янголята
Та взяли Сина на крилята,
Та понесли попід небеса. –
Ой небеса розтворилися,
Усі святії поклонилися».*

Ардан-Ордан-Йордан-Ердан «приводить» образ
Дунаю (Данава):

*«Ой у тихому та Дунаєчку
Та Пречиста ризи мила,
Да ризи мила, перемивала.
Повісила ризи на кедрині.
Де взялися два ангели,
Да взяли ризи на крилечка,
Понесли ризи да у церковицю,
Положили ризи не престолі...».*

Папа Іван Павло II наголошував, що українські колядки «найповніше оспівують велич Сина Божого». А дослідник Г.Нудьга довів, що вже в I ст. український народ складав численні щедрівки і колядки про Ісуса Христа як свого рідного сина.

У Галичині співають щедрівку «Ягілочку»:

*«Ягіл-ягілочка, Ягілова дочка,
Устала ранесенько, вмилася білесенько.*

Приспів:

*Та піду до Дунаю, де дівоньки гуляють,
Там собі погуляю, як рибка по Дунаю».*

У приспіві образ Дунаю сприймається в широкому значенні – вода, ріка.

Давня обрядова пісня, яку часто виконують у Галичині, «Подоляночка»:

*«Десь тут була подоляночка,
Десь тут була молодесенька,
Тут вона сіла, тут вона впала
До землі припала.*

Сім літ не вмивалась, бо води не мала.

*Устань, устань, подоляночко
Устань, устань, молодесенька,
Умий своє личко, личко біленьке
(є варіант «як ту скляночку»)*

*Біжи до Дунаю, бери молоденьку,
Бери ту, що скраю».*

Крім наведених пісень, пов'язаних із Дунаєм, привертає увагу старовинний галицький магічний танець і пісня-пантоміма:

*«Соловейку, пташку, пташку (або шпачку, шпачку)
Чи бував же ти в нашім садку?
Чи видав же ти, як сіють мак?
Ой так, так сіють мак!».*

Далі ця строфа повторюється із заміною слова «сіють» на «сходить», «росте», «цвіте» і «їдять». (Слово

«мак» на санскриті – «урда»). Те саме відбувається у гавіці «А ми просо сіяли», де йде суперечка землеробів зі скотарями. Звучить вона так само, на думку О.Потєбні, як і в епоху вед.

Науковці вважають, що архаїчні обрядові пісні типу «А ми просо сіяли» характерні також для сербських хоро-водів, вони були поширені по всьому слов'янському світу, а це значить, що вони належать до часів раніших від балканських впливів XIV-XVI століть.

Серед старих календарно-обрядових пісень є про язичницького бога худоби і багатства Велеса (Волоса) і його бороду:

*«Ходе Ілля по межі,
Дивується бороді,
Дивно мені з сеї бороди.
Ой чия ж то борода
Да золотом умита,
Чорним шовком обвита?».*

Не можна залишити поза увагою й пісню-містерію про Корочуна (найкоротший зимовий день, коли бог сонця сходився з богами темряви):

*«Корочуне, Корочуне, виходжай на рать,
Корочуне, Корочуне, днесь тобі загигать,
Крутить коло вогняне Коляда, Коляда,
Утікай, Корочуне, із двора, із гнізда,
Корочуне, Корочуне, не ховайсь, виходжай,
Помирай, Корочуне, загигай!».*

При цьому у коло виходив хтось із жерців у страхитливій масці-скураті, що зображала голову бика з рогами, і обертався в колі, високо піднявши бубон з брязкалами, все швидше оберталися і люди в колі, бряжчали щити, пищали сопілки і гудки. Далі підпалювали Корочуна – прикрашене деревце сосни, а також пускали з гори на долину палаюче коло, обв'язане соломою та змашене смолою.

Варта того, щоб її процитувати, містична церемонія похорону Коструба, що пов'язана з весняно-літнім календарним періодом. Пісенний діалог супроводжується хореографією:

«— Чи не виділи с те мого Коструба?

Пішов у старости!

Хор:

Бідна моя головонька,

Нещаслива годинонька.

Що я собі наробила,

Що м Коструба полюбила.

Приїдь, приїдь, Кострубоньку,

Станем разом до шлюбоньку,

Рано-рано, пораненьку

На білому камініньку.

— Чи не виділи сте мого Коструба?

— поїхав на пиво!

Хор:

Бідна моя головонька...

— Чи не виділи сте мого Коструба?

— Вже вмер!

Хор:

Слава тобі Боже Цару,

Що мій Коструб на цвинтару.

Лежи лежи, як колода.

Я молода, як ягода.

Ой мене для тебе шкода!

Лежи, лежи, би сь не встав,

Бо до мене вже пристаєв.

Ноженьками затоптала,

Рученьками заплескала».

На закінчення магічного дійства Коструба спалювали, що символізувало перехід до літа. Ритуал

покликаний був забезпечити родючість культивованих рослин.

У піснях і обрядах Західної України відчутні впливи турецько-іранські, шумерські (особливо в гуцульських говорах, голосіннях). У гуцулів, як розповідає М.Грушевський, зберігся обряд новорічного очищення вогнем. Паллячи сміття на Новий рік на городі, гуцули промовляють молитву на урожай: «Господи, будь ласка, зроби жита, пшениці, усякої пашниці, Кирилайси» і з викриками «Тирилайси-Кирилайси!» перестрибують тричі через вогонь уперед і назад.

На Галичині поширені були ігрища-хороводи :

*«Летіла сука селом
А за нею хлопці ройом.
Хлопці стали суку ссати,
Бо думали, що їх мати».*

І ще співанка, записана нами в селі Ятвяги:

*«Сохла кобила, сохла,
Під припічком здохла,
Так ї хлопці натягали,
Аж си зуби поломали».*

Особливо молодь любила пісню-хоровод «Ми кривого танцю йдемо»:

*«Ми кривого танцю йдемо, 2
Ми в нім кінця не знайдемо...2»*

Далі:

*«Скакала жаба попід гречкою,
За нею Мартинко з гнuzдечкою.
– Ой пойди, жабко, я загнuzдаю,
Та поїдемо до Дунаю,
До Дунаю воду пити,
А до Раковци дівок любити».*

Або:

*«Ой вийду я за ворота:
Течут сльози, як з болота.»*

*Ой вийду я за другіє:
Течут сльози кровавіє.
Ой вийду я до Дунаю.
Ой стану я подумаю.
Як річка з Дунаєм зійшлася,
По тихому бережку розлилася».*

Існує ще багато варіантів цього співу-хороводу, який виконують, щоб розбудити сили землі, пособити ростові потрібних рослин, зміцнити природні добродійні явища і нейтралізувати шкідливі.

Колорит стародавньої пісні «обліплений, як старий віковий стовбур губками, різними новотворами, всякими пізнішими парослями і мотивами, але сильний і мальовничий в сих своїх оригінальних, незвичайних і навіть дивоглядних комбінаціях», – писав М.Грушевський.

Збереглися розповіді про балкано-римські (романські) новорічні карнавали у масках (сатурналії), про тягання язичниками Кози та плуга на Маланки та Василя. Маска Кози тоді називалася береза (коза-береза, коза-дереза). Румунське «бреза» означає «замаскований», «переодягнутий», болгарське слово «брезая» означає «маска». (Була заборонена Синодом у 1628 році).

*«Ходить Маланка по крутій горі,
Веде з Васильком переговори.
Василько каже: «Час жито жати».
Маланка каже: «Буде стояти».
Го-го-го, Коза, го-го-го сіра».*
Або:
*«Ой розходися, розвеселися
При цьому двору, при господару!
Де Коза ходить, там жито родить.
Де не буває, там вилягає.
Де Коза туп-туп, там жита сім куп,
Де Коза рогом, там жита стогом.
Де Коза хвостом, там жито кустом».*

Наступні рядки також записані нами у рідному селі Ятвяги Жидачівського району Львівської області:

*«Не ходи, Коза, у село Ятвяг,
Бо у Ятвягах люди-стрільці,
Встрелили Козу в правеє вуха,
Крізь полотенце да в щире серце.
Пуць, Коза впала, нежива стала.
А, міхonoша, бери дудочку,
Дуй Козі в жилу, аби віджила».*

Початок весни символізує відкриття неба Раю Урієм (Юрієм), за новим стилем це відбувається 6 травня:

*«А Юрай наш матку кличе
А подай, матко (ненько), мені ключі
Одімкнути небо ясне
Та пустити весну красну».*

7-12 липня відбуваються літні купальські містерії. Ігри та обряди цієї пори пов'язані з розкладанням жертвених вогнищ, спалюванням опудала Купайла, утопленням Марени у водоймі. Всі етапи святкування супроводжуються піснями, танцями і носять органістичний характер. Купайло або Купало символізує кохання і родючість.

*«Купався Іван тай у ріку влав.
Купала на Йвана!
Утонула Марена, утонула.
Та наверх косонька зринула».*

Міфічний образ Марени уособлював хмару, родючу вологу. Обряд «топити Марену» символізував перемогу над хмарою під час жнив.

Про очищення водою і вогнем наступна пісня:

*«Ой на Явана на Купала
Купалася ластівочка,
Купалася і пуряла,
Аж ся річка розлягала.
Ти купайся, ластівочко,
А ти гори, собітойко (ватро)*

*Най нам марга ся розводить
Челядойка пишно ходить
(маржина, тобто худоба)
Собітойка ясно горит,
Челядойка пишно ходит.
Собітойка догорає,
Челядойка проквітає».*

Купальське вогнище називалося собіткою або собітойкою, а пісні, що його супроводжували - собітковими. Полум'я собітки вважалося жертовним, освячувальним:

*«А де той Ян,
Що нам три огні клав?
А ти Яне, святий Яне,
Освяти нам наше зело,
Наше зело і корене,
Што на огень положене».*

Цікава купальська пісня з Житомирщини, записана в збірнику «Улюблені пісні Олега Голдрича»:

*«Ой на Івана на Купала
Ходила дівчина гарно вбрана.
На неї хлопці зглядаються,
А хто на неї старається.
А один хлопець обізвався.
Це я на неї стараюся.
Ой на городі шафран, шафран,
Стоїть хлопчина, як пан, як пан.
А коло нього петрушечка.
Стоїть дівчина, як душечка.
Ой ти, дівчино, ой ти, ой ти,
Сподобалося личко твоє.
Не так личенько, як ти сама,
Як на папері мальована.
Ой ти, дівчино, ой ти, ой ти,
Коли до тебе в гості прийти?
Прийди до мене у вечорі,*

Щоб воріженьки не бачили.
Прийди до мене смерком, смерком,
Буде горілка з медком, з медком.
Ой на городі рута-м'ята,
Ходить дівчина черевата.
Ой нехай ходить, нехай знає,
Нехай парубків не приймає!
Ой зловлю коня загнуждаю
Та й поведу аж до Дунаю.
Ой до Дунаю воду пити,
Й до себе дівку голубити.
Ой на городі крокіс поріс,
Узяв чорт хлопців і на ліс поніс.
Ой нехай носить, нехай знають,
Нехай Купала не займають.
Ой пливи, пливи, мій віночку,
Відгадай мою долечку.
Ой пливи, пливи рівнесенько,
Зупинись де мій милесенький.
Ой подивися чи журиться,
А чи з другою голубиться».

Купальські кидання людей і вінків у воду, а з утвердженням християнства – великодній обливаний понеділок – ці звичаї також зберігають у собі ідею очищення роду.

Купальські мотиви перегукуються з русальними. (Балканське свято цвітів-рож – «розалії», перетворилося на українські «русалії». – Авт.). На Чернігівському та Київському Поліссі русальні пісні називають гуканками. В русальних піснях Київського Полісся гукання поєднуються з вереском і плесканням у долоні. Ці ігрища-заклики дівчат мають на меті привернути увагу хлопців для продовження роду, адже в сиву давнину не були встановлені подружні (шлюбні) стосунки, люди жили родовим ладом.

Серед купальських пісень поширені сюжети загадування загадок:

«Молодий Марку, чи спиш, чи лежиш?
– Не сплю, не лежу – стрілочки стружу:
Котрі луччі – в пучечки в'яжу.
Котрі криві – на Дунай пускаю.
Пливіть, стрілочки, до мої дівочки,
Загадайте їй три загадочки.
Ой що росте без коріння,
А що біжить без повода,
А що цвіте без цвіту?
Як одгадає, так моя буде,
Не одгадає, не моя буде».

Далі тексти двох купальських пісень, записані
М. Грушевським:

«Ой на Дунаю, ой на тихенькім,
Плався, поплався червін корабель,
А в тім кораблі гречная панна,
Гречная панна на ім'я Анна.
Берегом ходить гарний молодець
Та рече слівця а д гречній панні:
Приплинь д берегу, гречная панно,
Загадаю я ти загадочку,
Ой як відгадаєш, то моя будеш,
Як не відгадаєш, батькова будеш:
Ой мерз перемерз тихенький Дунай,
Я на лід ішов, коня перевів,
Я лід протяв, коня напував.
– Хіба би я та не батькова,
Та не батькова, та не ненина,
Щоб я тоє не відгадала:
А в зимі, в зимі, а в святім Різдві,
В мене в городі ружа зацвіла –
Я ружу зіреу, віночок сплету,
Віночок сплету, в нього ся вберу,
А на святе Різдво до церкви піду –
Хто мене видів, мене завидів».

У цієї пісні є інший початок:

*«А в ліску, ліску, на жовтім піску
Сив сокіл сидить, далеко видить,
Далеко видить на тихий Дунай.
На тихім Дунаю корабель плаває,
А в тім кораблі золотий стільчик,
А в тім кораблі гречна панна...».*

Наступна пісня:

*«Долі лугами, калиновими,
Ой ішла туди красна дівонька.
Здибали єї три молодчики:
Ой стой, погоди, красна дівонько,
Загану я ти три загадочки,
А сли відтанеш, то моя будеш,
А як не відтанеш, батькова будеш:
Що, дівко, росте без коренечка,
Що, дівко, цвіте без синього цвіту,
Що, дівко, горить без полонія?
– Біл камінь росте без коренечка,
Папороть цвіте без синього цвіту,
Золото горить без полонія.
Єден їй купив срібний перстеник,
Другий їй купив золотий пояс,
Третій їй купив рутяний вінок.
Срібний перстеник пальчики ломить,
Золотий пояс клубоньки тисне.
Рутян віночок головку клонить.
Оден їй каже: «Марисю люблю»,
Другий їй каже: «Марисю возьму»,
Третій їй каже: «Вна моя буде!».*

Теж саме відбувається, коли русалка піймає молодика і загадує йому загадки, як відгадає – відпустить, а не відгадає – залоскоче.

До найдавніших ми би віднесли пісню, записану в рідному селі Ятвяги:

*«Ой було в мамі тай дві доньки,
Молодша гарна, а старша ньи.
Підем, сестричко, до Дунаю,
Подивимося в чисту воду,
Хто найгарніший у нашім роду.
Молодша була, як та зоря...
Старша молодшу утрутила...»,
(штовхнула в ріку, втопила. – Авт.).*

У давніх піснях часто згадується потоплення немовлят, як у «Пісні про синів-корабелів»:

*«Посередині села
Ой там удова жила,
Породила два сина –
Іванюшу, Василя,
У китайки повила,
У корабель вложила
І на Дунай пустила:
-Ой ти, Дунаю, не шуми,
Гляди моїх два сини!
А ти, рибонька жива,
Гляди моїх два сина
Іванюшу, Василя».*

Як пишуть дослідники, у старих піснях, особливо в гимнах, заклинаннях, голосіннях застосований рапсодичний ритм.

Ритм має магічну силу. На думку М.Грушевського, ритмічна пісня при роботі – це чарування демонів, котрих людина поневолює і робить своїм знаряддям.

Народ склав безліч заклинань-замовлянь на всі випадки життя: від укусу гадюки, від зурочень, від плачу дитини, на красу дівчини, на любов, на ворогів і суддів і т.д.

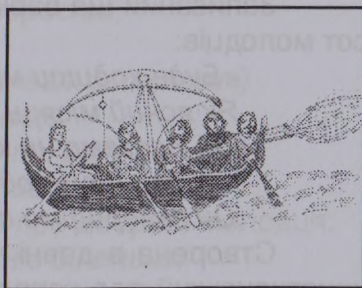
У замовляннях на ріку Дунай посилають різні хвороби, дунайською водою заживляють рани, бо то є «мертва вода».

«Найдавніші є безперечно мелодії українських обрядових пісень, – стверджував Філарет Колесса, – на що вказує подекуди вже їх ambitus (обсяг) і головню групування тонів квартами і квінтами, хоч квартовий і квінтовий об'єм пісні не завжди є признаком її старинності. Мелодії весільних і обжинкових пісень обертаються по найбільшій часті в дуровій або мольовій кварті, хоч подибаються також інші види кварта, наприклад, дорійська... Гаївкові і веснянкові мелодії вказують переважно об'єм кварта або квінти; мелодії колядок рідко виходять поза сексту». Архаїка від неримованої до римованої поезії йде зі сходу на захід, в галицьких варіантах пісні мають більше «правильну ритмічну будову».

Філарет Колесса називає давні пісні двох типів: «доба діатонізму, у якій пісні квартового і квантового устрою (як веснянки) репрезентують давнішу верству... пісні ж, основані на середньовічних церковних ладах належать до пізнішої верстви».

Діатонічна хвиля поширилася з України на Балкани. На думку багатьох дослідників, для старих обрядових українських пісень характерною була ритмічна рівноскладова будова з діатонічною мелодією (найстарша українська музична форма). Пізніше пішла хроматична мелодика.

Пісні доби середньовіччя

Записана колядка про мандрівку «сімсот молодців» Дунаєм на службу в Царгород:

*«А в густім лісі на Лебединці
Блудило блуднів сімсот молодців.
Відблудилися в чистеє поле,
В чистеє поле над тихий Дунай...».*

Або молодці йшли на службу і добувати дівчину для пана:

*«А в лісі, в лісі нерубаному,
Нерубаному, небуваному
Блудило блуднів сімсот молодців
Приблудилися к тихому Дунаю,
К тихому Дунаю, к славному пану,
К славному пану, пану Івану:
Ой, пане Іване, виведь же ти нас
Із сього лісу нерубаного!
Станем ми тобі в великій пригоді
Виорем нивку чорними орли
Засіємо нивку дрібним жемчугом,
Помостим мости все золотії
Погатим гатки все вінкові
Повісим коври все шовковії.
Ой як будеш ту королівну вести,
Закричать орли в чистому полі,
Засяє жемчуг та на подолі,
Забряжчать стовпи все золотії,
Замають коври все шовковії».*

Записаний ще варіант, коли робоча дружина - сімсот молодців:

*«Буде ходити межи копами,
Як ясний місяць межи зіздами.
Ой ізвеземо на край Дунаю,
Ой ізкладемо ой у скиртоньки,
Ой завершимо сив-соколочком...».*

Створена в давні часи і перелицьована на новий християнський лад колядка про похід молодців у Царгород:

*«Ішли молодці рано з церковці –
Ой, дай Боже!
Ой, ішли, ішли раду радили,
Раду радили не єднакую,
Не єднакую, троякую:
– Ой ходімо до ковальчика,
До ковальчика, до золотника,
Покуймо собі мідяні човни,
Мідяні човни, золоті весла.
Ой, пустимося на тихий Дунай,
Долів Дунаєм під Царгород:
Ой, чуємо там доброго пана,
Що платить добре за заслуженьку,
Ой дає на рік по сто червоних,
По сто червоних, по коникові,
По коникові та й по шабельці,
Та й по шабельці, по парі сукон,
По парі сукон та й по шапочці,
Та й по шапочці, та й по панночці».*

Дунайські плавні-очерети дають образ старого дев'ятирогого (13-ти, 30-ти, 70-тирогого) оленя, на рогах якого стоїть терем, в якому живе красна дівиця (за В.Гнатюком):

*«А з гори, з долу вітрець повіва,
Вітрець повіва, Дунай висиха,*

*Дунай висиха, зільом зароста,
Зільом-презільом,
Великим похільом (прилеглим до землі)
Спасе його сивий оленець,
На тім оленці тридесять рожків.
На першім ріжку золотий терем...».*

Стара українська колядка про доброго молодця:

*«На нім кошулька, як сніг біленька,
Де вона прана?
з краю Дунаю.
Де кручена?
В тура на розі,
Де сушена?
На явірничку
На явірничку, в самім вершечку.
А де вбирана?
В світлій світлоньці
В світлій світлоньці при оболонці
(вікно, зтягнене плівкою. – авт.)
При оболонці – при яснім сонці».*

Саме слово «колядки» походить від латинських «календ» – новорічних свят.

Гуцульсько-галицька Коза-дереза бере початок від болгарсько-трацької «берези» або «бреззи» – маски (сатурналії).

Помимо назви ріки, Дунай – це міфологічна істота, особисте ім'я людини, що притягнуло до себе переказ про Дуная-вдівця, такого собі Донжуана з молодіжних весняних ігрищ-парувань (XIII ст.):

*«Посадила удовця
Посадила молодця
У середині дворця
На скамієчці
Проти дівочки*

Приспів:

*Дунай мій, Дунай,
Син мій нежонатий.
Дунай шапочку зронив,
Дунай дівочку просив».*

Дунай кладе шапку біля котроїсь дівчини і вона му-
сить бути його служницею або жінкою.

Існує східно-подільський варіант:

*«Дунай танець виводить
І на дівчат поглядає,
Що всі дівки в танку є,
Тільки нема їдної,
Як повної рожі».*

Або:

*«Мати дочку чесала,
Чешучи наевчала:
– Підеш, дочко, у танчик,
То не ставай край Дунаю,
Бо Дунай за ручку хватає,
Золотий перстень здіймає,
За нелюба питає».*

У княжі часи існувала «Билина про Дуная» (при-
близно 1282 р.), в якій розповідається про воєводу Дуная,
який на чолі війська з наказу Володимира Василькови-
ча йде на допомогу польському князю Конрадові в його
боротьбі з братом. Воєвода Дунай – реальна історична
особа, проте билина не позбавлена міфічних елементів,
мовляв з рани воєводи витекла ріка під назвою Дунай.

М.Грушевський, аналізуючи «Дружинний епос» в
українській літературі часів Київської та Галицько-Во-
линської держави (XII-XIII століття), подає кілька пі-
сень-ігор про Дуная-вдівця та легенду про Дуная і поле-
ницю Ніпру.

До речі, в III тисячолітті до н.е. Дніпро називався
Ерак (е – канал, ра – бог сонця). Уже на початку першого

тисячоліття Дніпро отримав назву Ніпри, а Дунай здавна мав ще назву – Данубій.

Богатир (воєвода) Дунай у поєдинку перемагає Ніпру і коли переможена відкриває своє лице, Дунай захоується в неї, а відтак бере її собі за дружину. На тризні (учті) у князя Володимира захмелілий Дунай став вихвалитися своїми здібностями стрільця. Жінка також була влучним стрільцем, не стерпіла зухвальства і викликала чоловіка на змагання. Стріляти мали так, щоб стріла пролетіла по лезу меча і влучила в кільце срібного перстня, поставленого на голові, спочатку в Дуная, а потім у Ніпри. Ніпра блискуче виконала свої три постріли. Тепер черга стріляти Дунаю. Ніпра переконана, що Дунай уб'є її, а тому проситься, аби він відложив свій постріл до часу, аж поки народить вона дитину. У мене, – каже, – в череві дитина, нами спільно з тобою посіяна: по лікоть ручки в золоті, по коліна ніжки в сріблі, по косичках – густі звізди, на кожній волосинці по круглій перлиночці, позад його світлий місяць, з очей його блище красне сонце. Але Дунай не слухає її, розпалений вином та впертістю. «Стрелив раз – не дострелив, другий раз – перестрелив, третім разом потрапив жінці в серце». Великий жаль охопив Дуная за скоєне вбивство, кинувся він на свій спис, кажучи: «Де впала лебідь біла, нехай упаде і ясен сокіл». І так з рани воєводи Дуная потекла Дунай-ріка, а з тіла Ніпри-полениці потекла Дніпро-ріка.

Дослідники руських билин (А.Міллер, Б.Соколов) вказують на іншу пару – Ніпри і Тихого Дону, поскільки тут присутній епітет «тихий». М.Грушевський пише, що пара Дніпро і Дунай виглядає в кожному разі архаїчніше і традиційніше, ніж Дніпро і Дон. Походження Дунаю і Дніпра від пари велетнів відповідає популярному мотиву українського фольклору. «Тихий» – якраз традиційний український епітет Дунаю».

«У фрагментах старої обрядової пісні ми і тепер ще зустрічаємо живу пам'ять про Дунай як ріку рік, котрої ім'я – се ріка, вода взагалі; про море, кораблі і бурі, про чорноморські степові краєвиди, з де-не-де розкиданими деревами, зі степовими стогами, завершеними соколом, що «далеко видить» «чистеє поле і синєє море» та веде розмову з дунайським «визом» (осетром); розкішно цвітуть виногради, де родиться «зелене вино»; згадки про різні міські свята: календи, сатурналії, представлення замаскованих «берез» – се все дає нам поняття про той яскравий, барвистий круг вражень і споминів, що був принесений з полудня».

«Твір незаписаний – перепущений через усну традицію поколінь, часом довгого ряду їх – тратить ... контури (авторства), обтирається, шліфується, як камінь, несений водою. Стирається все індивідуальне, зв'язане з обставинами місця й моменту, ... а полишає найбільш загальнолюдські, більше-менше спільні різним верствам, часам і місцям».

Усі події давньоруського життя були тісно пов'язані з музикою. Громадські, землеробські, родинні та інші свята на Русі супроводжувалися обрядовими піснями, танцями і видовищами.

У «Слові о полку Ігореве» згадується поет-пісняр давнини Боян, у літописах йде мова й про галицького співця Митусу.

У той час існували різні музичні інструменти: духові – зурни або сурни, свирілі (сопелі), флейти; щипкові – гуслі, лютня, пандора; смичкові – гудок, смик; ударні – бубни, барабани, накри, тарілки та інші. Уже був створений орган. Цими інструментами володіли скоморохи.

Аналізуючи народні пісні, Михайло Максимович писав: «Малоросійські пісні, будучи виразом боротьби духу з долею, відзначаються поривами пристрасті, стислою твердістю й силою почуттів, рівно як і природністю їх

виразу. В них бачимо не забуття та розпач, а більш прикрість і тугу, вони більш енергійні...». «...Жива література у них може розквітнути тільки на їх народній живій мові: нехай вони вивчають її у народних приказках, казках та ще більше у піснях малоросійських, особливо українських, де народне вираження розквітнуло з найбільшою силою та красою..., де звучить душа народу, що її рухають почуття».

Так, народна пісня – це жива історія, що розкриває життя народу, у ній знайшли відображення трудові будні та святкові звичаї і традиції, як у колядці «Голубок на Дунаю»:

*«Сидів голубок у тихім Дунаю –
Дунаю, гей, гей, Дунаю.
Все в милім Бозі гадаю!
Крильцями стріпав, у Дунай упав.
Вилетів звідтам та й за три літа.
Виніс він відтам троє насіння:
Перше насіння – яра пшенойка,
Друге насіння – пахнячий лотань,
Третє насіння – святий воскочок.
Яра пшенойка на проскуроньки
Пахнячий лотань на кадильниці
Святий воскочок та на свіченьки».*

А як уже мова зайшла про колядки, то ми записали ще кілька:

*«А в нашого дядька да в його дому
Сидить Микола в кінець стола
На стіл схилися, слізми облився.
З тої слъозинки розійшлись річечки:
А з тих річечок тихий Дунайок.
А в тім Дунаю Христос купався.
Христос купався, на муку здався.
А Божа Мати по берегу ходила.
По берегу ходила, свого сина питала:*

*«Ой сину Божий, де ж ти бував,
На святу кутю де ж ти вечеряв,
На святе Різдво де ж ти обідав?
Ой вечеряв я да в пана дядька.
Там я обідав, його одвідав.»*

Наступна колядка про воскресіння Ісуса Христа:

*«Ой їли, їли та й говорили:
«Коли ся рибка у Дунай хлюсне,
Тоді Ісус Христос з гробу воскресне;
Як сей кугутик закукуріче,
Тоді Ісус Христос з гробу утіче!».
Як говорили – так ся стало –
Рибка стрибнула – в Дунай плюснула,
Когут тріпнувся, закукурікав
Тоді Ісус Христос та й з гробу встав.
Жиди сиділи, заставаніли,
Заставаніли, закаменіли».*

Образ дівчини, яка чеше косу, і тихого Дунаю-ріки часто зустрічається в піснях Галичини, як от у русальній пісні «Тихо-тихо Дунай воду несе», яку ще класифікують як весільну, або як баладу про те, як молода дівчина стала покриткою:

*«Тихо-тихо Дунай воду несе,
А ще тихше дівча косу чеше,
Вона чеше та й на Дунай несе:
«Пливи, косо, вниз за водою,
А я піду слідом за тобою.
Припливи, косо, к зеленому лугу,
Скажу тобі всю свою притугу».
Над Дунаєм явір зелененький,
Під явором коник вороненький.
Під явором коник вороненький,
На конику козак молоденький.
Ой він сидить у скрипочку грає,
Струна струні тихо промовляє:*

*«Нема краю тихому Дунаю,
Нема впину вдовиному сину.
Нема впину вдовиному сину,
Що зів з ума хорошу дівчину.
Ох ізвівши, на коника сівши:
«Оставайся, слави набирайся.
А я молодий слави не боюся.
Вийду з села, зараз оженюся.
Мені, дівко, та пришиють квітку.
Тебе ж, дівко, завертять в намітку».*

Отже, відрізана коса – це символ дівочої краси, яку занапастили лихі люди.

Мотив пускання коси за водою є і в інших піснях:

*«– Ой татаре, татаройку, ой мой пане, мой панойку,
Вийми, вийми свого ножа, одріж мою косу,
Пусти, пусти по Дунаю, нехай пливе близько краю.
Прийде мати води брати, мою косу познавати».*

Тема нелегкої жіночої долі продовжується у таких рядках:

*«Час руту полити
Верхи позжинати,
У віночок вити,
На Дунай пустити.
Хто віночок пойме,
Той дівоньку возьме».*

Або:

*«Ой заграно, забубнено ранейко,
Збирайся, князю Йвасю, борзейко,
Та поїдемо тихим Дунаєм до замку,
Постаємо си у три рядочки на ганку,
Там будемо білий камінь (мур) лупати,
Чей би сь мо мали молоду дівку достати».*

Ще:

*«Пустимо стрілочку перляну,
Виб'ємо стіну кам'яну,
Візьмемо Марієчку молоду».*

Весільний обряд тотожний війні: як військо збирається на війну, так молодий збирається по молоду:

*«У неділочку рано по всім селі заग्रано,
Заграно, забубнено, боярів побуджено,
Встаньте, бояри, встаньте, коней сідлайте,
Самі ся убирайте та поїдемо ранком
Попід високим замком,
Будемо замки ламати, Марусеньку діставати».*

У багатьох піснях передано стародавній звичай викрадання (умикання) жінок:

*«Стояла тополя край чужого поля,
А на тій тополі чотири соколи.
Перший сокіл полинув у виноград.
А другий сокіл полинув на Дунай,
А третій сокіл полинув на чистеє поле,
Четвертий полинув під небеса.
З винограду летить – куропаток несе!
З Дунаю лине – срібний перстень несе!
З чисто поля лине – стадного коня жене!
З-під небес лине – красную панну несе!».*

Або:

*«На горі Іванко ходить, шаблею кійло косить,
Під кониченька носить та кониченька просить:
Їж, коню, білеє кійло, щоб здужав ти Дунай плисти
Нашу Марієчку увезти».*

Паралельні з обрядовими «умиканнями» поетичні мотиви залицяння, перевіз через ріку, рятування з води потопаючої дівчини або її вінка:

*«Посію я руту, руту за річкою,
Посаджу дерево за морем близенько.
Рута зійшла, зіллячком поросла.
Час руту полити, верхи позтинати.
У віночок вити, на Дунай пускати.
Хто віночок поїме, той дівочку возьме.
Хто віночок дістане, той моїм стане.*

*Пообицявся Н віночок поняти,
Віночок поняти, дівоньку взяти».*

Тема нещасливого кохання звучить у багатьох піснях, зокрема і в наступній:

*«Ой ти вишенько, ти, черешенько,
Ой коли ти зійшла, коли виросла?» (2)*

*«Я весною зійшла, літом виросла,
На Дунай, на ріку похилилася (2)*

*На Дунай, на ріку похилилася,
Ой чого ти, душа, зажурилася?» (2)*

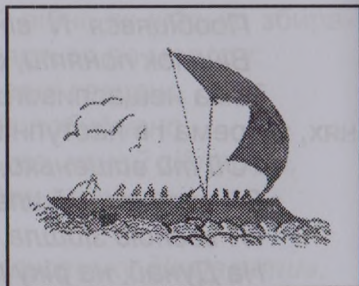
*«Зажурилася я, що стояла сама.
Що стояла сама пізно звечора (2)*

Що стояла сама пізно звечора,

Дожидала тебе, моє серденько» (2)».

Усе так, як у житті: на берегах Дунаю зустрічалися, любилися, розлучалися, страждали, у дунайських хвилях плавали, купалися, топилися...

Пісні про воєводу Штефана (Стефана)

До найстаріших обрядових (весільних) пісень можна віднести й баладу «Дунаю, Дунаю, чому смутен те чеш?», вміщену в критичну граматику чеської мови, яку написав і готував до друку Ян Благослав (Помер у 1571 році, не встигши здійснити задумане видання).

«Пісня про воєводу Штефана» була вперше записана 1563 року від якогось чеха Никодима, який привіз її на свою батьківщину у Моравію. А може то був один із молодих українців, які в ті часи ходили до Італії по науку:

«...Што рекла дівойка: «Пусти мене, Штефане!»

Скочу я у Дунай, у Дунай глибокий,

А хто ми доплинеть, його я буду».

Ніхто не доплинув красную дівойку.

Доплинув дівойку Штефан-воєвода

І взяв дівойку за білую ї ручку:

«Дівойко, душенько, миленька ми будеш!».

1877 року піснею зацікавився мовознавець Олександр Потебня з Харкова, який дослідив мову цієї пісні й не сумнівався в її українському походженні.

Іван Франко також присвятив цій пісні три статті-дослідження, навіть здійснив реконструкцію втрачених фрагментів тексту. Франко писав, що Ян Благослав, будучи обдарованим витонченим слухом, сприйняв з уст Никодима найтонші відтінки говору, так що й тепер у ньому можна легко розпізнати риси покутсько-гуцульського діалекту Східної Галичини та Буковини.

1965 року текст пісні було вміщено у збірнику «Поети Закарпаття» у такому вигляді:

*«Дунаю, Дунаю, чому смутен течеш?
На версі Дунаю три роти ту стої.
Перша рота турецька,
Друга рота татарська,
Третя рота волоска.
В турецькім роті шаблями кермую.
В татарськім роті стрілками стріляю.
В волоскім роті Стефан воєвода.
В Стефановій роті дівониця плачет
І плачучи повідала: «Стефане, Стефане,
Стефан воєвода! Альбо ме пуйми, альбо ми лиши».
А що ми речет Стефан воєвода?
«Красна дівонице, пуймил бих те, дівонько,
Неровнай ми єс, лишил бих те, миленька ми єс».
Що ж му рекла дівонька: «Пусти мене, Стефане,
Скочу я в Дунай, Дунай глибокий.
А хто мене доплинет, єго я буду».
Ніхто не доплинул красну дівоньку,
Доплинув дівоньку Стефан воєвода.
І взяв дівоньку за білу ї ручку:
«Дівонько, душенько, миленька ми будеш».*

Схожа пісня є в білорусів «Дунаю, Дунаю, чаму ціха йдеш?», до них вона нібито потрапила від предків Пилипа Орлика. У цій версії замість воєводи Штефана до полоненої дівчини залицяється пан-капітан:

«...Вазьму я цябе за свайого слугу.

Йаму будеш жана, а мне мілая...».

У збірнику «Українська поезія XVI століття» 1987 року вміщено такий текст цієї пісні:

«Дунаю, Дунаю, чому смутен течеш?

Ой як же Дунаю смутному не течи,

Що дно його точать студені криниці,

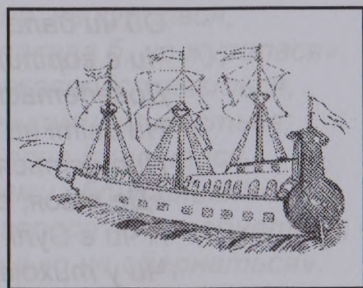
А посередині та рибоньки мутять,

На версі Дунаю три роти ту стою.
Перша рота турецька,
Друга рота татарська,
Третя рота волоска.
В турецькім роті шаблями кермую,
В татарськім роті стрілками стріляю,
В волоскім роті Стефан-воєвода,
В Стефанові роті дівониця плачет,
Дівониця плаче, плачучи повідат...».

Мелодія цієї пісні тільки нещодавно була знайдена професором Софією Грицею в архівах Музею музичної культури ім. Михайла Глинки у Москві як запис із Полісся Климента Квітки.

Чумацькі, козацькі, кріпацькі пісні

Чумацтво – давній промисел українців, які їхали возами, запряженими волами, у Крим і на ріку Дон по сіль і рибу. Натомість на південь доставляли зерно та різний крам.

Київська Русь у XII столітті купувала сіль і рибу в Криму (м. Судак) і Приазов'ї (м. Тана або Азов). Зникло чумацтво тільки на порозі XX століття, витіснене залізничним транспортом.

Чумаками були селяни, міщани, козаки. Микола Костомаров стверджував, що деякі козацькі пісні були перероблені на чумацькі, інші дослідники пишуть, що це не так. Як би там не було, а чумаки залишили чималий слід у фольклорі.

Академік Ф. Колесса чумацькі балади і пісні причисляв до тих, що відзначаються особливою красою і поетичністю.

Про важкий побут чумаків розповідається в лірико-драматичній пісні «Ой сів – запив»:

*«Ой сів – запив,
Ой сів – зажурився:
Чумаченько молоденький
Без долі вродився!
Ой чи твоя недоленька,
Чи моє нещастя?
Чи мені поробила
Шинкарочка Настя?»*

Ой чи дала у хлібові з'їсти,
Чи в горілці спити?
Доведеться чумакові
На світі не жити!
Питається батько:
«Де твоя, сину, доля?
А чи в Сулі, чи в Самарі,
Чи у тихому Дунаї?»
«Потопає моя доля
Край синього моря!..
Ой хоть вона потопає
Та ще й виринає,
Вона свого отця, неньку
Усе споминає...».

Драматизмом відлунює пісня про тугу чумака за домівкою і сльози дружини, яка з ним прощається:
«Та іде чумака дорогою, пустив голос та дібровою:
«Накажіть моєму родові хоч чорною та вороною!».
З України – ні родини, ні чорної та ворононьки,
Та вже ж мені надокучила ся чужая та сторононька.
Зовуть мене товариші та все зовуть заволокою,
Велять мені в тихий Дунай брести,
В сю річеньку та глибокую!
Поплив у Дунай, поплив у море,
На половині та застановляюся;
Ой боже ж мій, ще я речі маю, на чужині та потопаю!
Вилітають ластівочки, із дна моря виринаючи,
Гомоніли мої товариші, понад морем походжаючи.
Видно поле Харківське і могили Хутів'янські, -
Ой ходімо подивімося на табори та чумацькії:
Чи тут будем зимувати, чи будем в городи брати?
Та вже наші та старі батьки
Понадились та без нас горювати.
«Зеленая та дібровонька, чом не гориш та все куришся?
Молода чумацькая жінко, чого плачеш, чого чужишся?»

«Ой якби я суха була, то б горіла, не курилася,
Якби мій та чумак дома, – не плакала б, не журилася».
Та йде чумак та дорогою, на пужално ісхиляється,
За ним іде та його жінка, слізеньками умивається:
«Ой перестань, чумаче, на пужално ісхилятися,
Нехай же я перестану слізеньками обливатися!».
Ой млин меле, вода реве, що й колесо не повернеться, -
Очі ж мої не зіглянуться, серденько не обернеться».

Пісня про загибель чумаків у дорозі «Хто не пив
води та Дунайської»:

«Хто не пив води та Дунайської
Та не їв каші козацької,
Не вчинив слави бурлацької...
Ой на морі на синьому
Сокіл з орлом купається,
Сокіл орла питається:
«Чи не був, орле, на Україні,
Чи не бачив, орле, чумаченьків?».
«Всіх чумаків орда зняла,
А котрих старих – вирубала,
А молодих у полон взяла,
А маленьких витоптала.
А Україна сумовала
Своїх діток оплакала!».
Над річкою над Сагир'ю
Горять огні терновії,
Варять каші ягловії;
Туди орел прилітає,
Чумаченьків одвідає:
Которії порубані,
Которії в полон взяті,
Ой там же їм прихилище,
Сира земля приїмище!..
Плаче гірко родинонька:
«Де синочки наші лежать

Порубані, почорніли
І кровію обкипіли,
А нікому приглянути!..
А ти, мати, дома сидиш
Ти не знаєш, не відаєш,
Що з синовками зробилось!».
З Криму вітер прилітає,
Матці сльози утирає:
«Були сини та лютезні,
Пішли гроші заробляти,
Слави добувати
Та головки покладати!».
Записана пісня про чумацький важкий побут:
«Привертали вільні чумаченьки
Та все к Дунаєчку,
Розпрягали та сірії воли
Та по бережечку.
Ой сів чумак та на вієчку,
В сопілочку грає...
Оглянеться чумак назад –
Аж волів немає!
«Сідлай, хлопче, та сідлай, малий,
Коня вороного,
Та давай, хлопче, та давай, малий,
Усім панам знати,
Нехай вони подозволять
Волів пошукати!».
У городі у Самарі
Усі дзвони дзвонять,
Оглянеться чумак назад, –
Аж усіх волів гонять.
Гонять волів, гонять волів –
Сиві й половії,
А за ними йдуть чумаченьки,
Та все молодії.

Гонять воли, та гонять воли –
Сірі, круторогі,
А за ними йдуть чумаченьки,
Та все й чорноброві.
Гонять воли, та гонять воли,
Травицю толочать,
А за ними йдуть чумаченьки,
Батоги волочать».

Пісня чумака про нещасливе кохання «Горе мені на чужині»:

«Горе мені на чужині,
Зовуть мене заволокою,
Кажуть мені Дунай брести,
Дунай-річеньку глибокую.
Ой чи мені плисти-брести,
А чи мені утопитися?
Бідна моя головонька –
Ні до кого прихилитися!
А я тую Дунай-річку
Очеретом перетикаю, -
Таки свою родиноньку
Та до себе перекликаю.
Єсть у мене родинонька –
Не одна та й дівчинонька:
Чорнявая та білявая,
Ще й рудая, та й не гарная.
Чорнявую з душі люблю,
З білявою женихаюся,
А з рудою, та не гарною,
Піду завтра попрощаюся...
«Чи я тобі не казала,
Як стояла під криницею:
– Не їдь, не їдь у Крим по сіль,
– Бо застанеш молодицею?!
Чи ж я тобі не казала,

Як стояла під повіткою:
– Не їдь, не їдь у Крим по сіль,
Бо застанеш під наміткою?!»
«Кохав тебе дівчиною,
Кохатиму й молодицею:
Сім рік буду дожидати,
Поки станеш удовицею!»
Ой не всі ж тії сади цвітуть,
Що весною розвиваються:
Не всі тії вінчаються,
Що любляться та кохаються!
Половина садів цвіте,
Половина – осипається:
Одна пара та вінчається,
А другая – розлучається».

Чумацька пісня до танцю «Щука-риба по пісочку»:

«Щука-риба по пісочку –
Я з чумаком у шиночку.
Щука-риба по Дунаю –
Я з чумаком погуляю.
Ой гоп, чуки, чуки,
Геть побила закаблуки,
Ой гоп, гопаконь,
Погуляю з чумаком!».

Що стосується козаків, добре про них написав дослідник Я.Йордан у статті «Про українську народну поезію» (1840): «То були часи великої слави і честі. Протягом п'яти століть шабля не ховалася у піхви... Козак співає на коні, поспішаючи в бій. Він співчутливий до людського горя, але не дасть себе скривдити й осміяти. Його пісні – ніби щоденник життя і подвигів усього народу».

У козацьких піснях і думах чується відгомін віків. Думи – це сюжетні твори, в яких епічна розповідь чергується з ліричними мотивами і відступами. Особливо багато дум було про боротьбу козаків проти турецько-татарських і польсько-шляхетських загарбників.

Зі шкільних років пам'ятаємо думи «Про козака Голоту», «Про Самійла Кішку», «Про Марусю Бугославку», про Богдана Хмельницького, образ якого проходить через усі думи про визвольну війну 1648-1654 років. Активну участь у народно-визвольних рухах брали кобзарі, які виконували ці думи.

Козаки ставилися до Дунаю, як до живої істоти, до свого помічника. «Розмова Дніпра з Дунаєм» - одна з дум, що була записана дослідниками від кобзарів:

«Питається Дніпр тихого Дунаю:

«Тихий Дунаю,

Що я своїх козаків на тобі не видаю?

Чи твоє дунайське гирло моїх козаків пожерло,

Чи твоя, Дунай, вода моїх козаків забрала?»

Промовить тихий Дунай до Дніпра-Славути:

«Дніпр-батьку, Славуто!

Сам собі думаю та гадаю,

Що твоїх козаків у себе не видаю:

Уже чвер года, три місяця вибиває,

Як твоїх козаків у мене немає.

Ні моє дунайське гирло твоїх козаків не пожерло,

Ні моя дунайська вода твоїх козаків не забрала.

Їх турки не постріляли, не порубали,

До Города-царя в полон не забрали.

Всі мої квіти луговії і низовії пониділи,

Що твоїх козаків у себе не виділи.

Твої козаки на черкеській горі пробувають,

Холодної води в барила набирають,

Шляхи і дороги замічали,

Городи бусурманські плюндрували,

Огнем-мечем воювали,

Сребра-злата по достатках набирали,

До річки Хортиці прибували,

Велику переправу собі мали,

До стародавньої Січі поспішали,

У стародавній Січі очертою сідали,
Сребро і золото турецьке на три часті паювали,
Мед і оковиту горілку подпивали,
За весь мир Господа прохали...»
Котрії козаки чистим полем гуляли,
Річки низовії, помічниці Дніпровії, добре знали».

Ще наведем уривок з козацької думи про Олексія Поповича:

«Ей, по Чорному морю
На камені біленькім,
Там сидить сокіл ясененький,
Жалібненько квиле-проквляє
І на Чорне море
Спільна поглядає,
Що на Чорному морі
Щось недобре починає:
Зло супротивна хвилечка
Хвиля вставає,
Судна козацькі молодецькі
На три часті розбиває.
Перву часть ухопило –
У Білорапську землю занесло;
Другу часть ухопило –
У Дунай в гирло забило;
А третя часть тут має –
Посеред Чорного моря
На бистрій хвилі,
На лихій хуртовині потопляє».

У піснях козаки часто звертаються до Дунаю, ніби до живої особи:

«Чом ти, Дунаю, став так смутен,
Став так смутен, каламутне?..
...Ой чом коні гетьманськії
Не п'ють води дунайської?..».

У пісні про М.Кривоноса і Б.Хмельницького «Не дивуйтеся, добрії люди» козак закликає побратимів загнати «ляшка, вражого сина// аж за той Дунай глибокий».

Про похід козаків на війну розповідається в пісні «В гаю зелененькім»:

«В гаю зелененькім соловей щебече (2)

Там дівчина мила віночок увила (2)

З барвіночку, з барвіночку, ха-ха-ха.

Там дівчина мила віночок увила (2)

З барвіночку, з барвіночку.

Увила, увила, на Дунай пустила (2)

Ой пливи, віночку, красний барвіночку (2)

За миленьким, за миленьким, ха-ха-ха.

Ой пливи, віночку, красний барвіночку (2)

За миленьким, за миленьким.

Ой де ж мій миленький, що його немає? (2)

Чи го турки взяли, чи го порубали (2)

Чи в неволі, чи в неволі, ха-ха-ха.

Чи го турки взяли, чи го порубали, (2)

Чи в неволі, чи в неволі?

Чути голос в гаю, чути серед лісу... (2)

Вузькою стежкою їдуть козаченьки (2)

На війноньку, на війноньку, ха-ха-ха.

Вузькою стежкою їдуть козаченьки (2)

На війноньку, на війноньку».

Пісня «Понад морем, Дунаєм» про збори молоденького сина на Січ:

«Понад морем, Дунаєм

Вітер явір хитає,

Мати сина питає:

«Ой сину мій Іване,

Дитя моє кохане!
А чи тебе оженить,
Чи у військо урядить?..
Як я тебе колыхала
Усю ніченьку не спала;
Як я тебе зростила
Сама себе звеселила,
Як я тебе оженю,
Всю родину звеселю;
Як я тебе в військо дам
Собі жалю я завдам!».
«Мати ж моя рідная,
Порадонько вірная!
Ісправ мені три труби,
Да й усі три мідяні;
А четвертую трубу
Ісправ мені золоту!
У одну трубу заграю,
Як коника сідлаю,
А в другу заграю, —
На коника сідаю;
А в третю заграю, —
З твого двора з'їжджаю;
А в четверту затрублю, —
Серед війська стоячи
І шабельку держачи,
Щоб зачула матуся
До утрені ідучи,
Як голубка гудучи!»
«Ой сину ж мій Іване!
Дитя моє кохане!
Ой коли б же я зозуля,
Я б до тебе полинула!»
«Якби, мати, я сокіл,
Я б до тебе прилетів!»

*«Рости ж, синку, в забаву,
Козачеству на славу,
Вороженькам в розправу!».*

(Із записів М.Максимовича).

У статті «О характере народных песен словян задунайских» Ю.Гуца-Венелін стверджує, що героїчний епос сербів і болгар ріднить їх з українськими, козацьким думам яких властивий героїчний дух.

Дійшла до наших часів балада, що розповідає про реалії повсякденного життя запорожців, під назвою «Про козака Плахту» (або «Про козака і Кулину»), котра була записана поляком Яном Дзвоновським приблизно 1612 року і надрукована ним у Збірнику сатиричних творів 1625 року в Кракові:

«— Ой, козачейку, пане ж мій,

Далек же маєш домок свій?

— При березі, при Дунаю,

Там я свою хижу маю:

Ліс зелений, оздоблений

Красним цвітом,

густим листом,

То дім мій,

то покій.

Кулино!

— Ой, козачейку, пане ж мій,

Яким же буде покорм твій?

— Будем їсти саламаху,

Козацькую затираху.

При криниці

Викричать,

Облапачь.

Кулина!

– Ой, козачейку, пане ж мій,
Що за розкіш мні буде твій?
– Да й вдень будеш коні пасти,

Вночі при мні ляжеш спати

Опівночі

З всеї мочі

Очучу,

Приурочу

Дівоньку

К сердоньку.

Кулина!

– Ой, козачейку, пане ж мій,
Який же буде постілок твій?

– Войлочище під божище,

А судилище в головище

В дубровиці

На травиці

Я закрию

І прикрию

Гормаком,

Жупаном.

Кулина!

– Ой, козачейку, пане ж мій,
Сподобав ми ся живот твій.

– Любо ж тобі горювати,
Дай преч з тобов поїхати.

– Душе моя,

Я вже твоя.

– Ручку дай

І всідай.

– Я твоя.

– Ти моя.

Кулина!

– Ой, козачейку, пане ж мій,
Далек же іще домок твій?

– Уже геть ті Запороги
Кінець нашої дороги.

Тут козаки

Все юнаки:

Здобувають,

Пропивають,

Що мають,

Програють.

Кулина!».

До козацьких воєнних пригод можна віднести наступні рядки:

«Ти згадай, пане, свою пригоду,

Свою пригоду, мою вигоду,

Як ми з тобою на війні були:

Як нас татари в Дунай нагнали.

Єдні втонули, другі сплинули.

А я скочив та й перескочив

Та й не замочив ні копитечка,

Ні копиточка, ні стременичка...».

Відома пісня «Тихий Дунай» має кілька варіантів, ось один із них:

«Тихий Дунай, тихий Дунай

Бережечки зносить.

Молодий козак, молодий козак

Отамана просить:

«Пустити ж мене, отамане,

Із війська додому,

Бо вже скучила, бо вже змучилась

Дівчина за мною».

«Ой рад би я пустить тебе,

Та ти довго будеш;

Та напийся води холодної, –

Дівчину забудеш».

«Пив я воду, пив холодну.
Та й не напивався;
Доки жить буду, не забуду я,
Кому присягався».

Ще одна козацька дунайська пісня про нещасливе кохання:

«За річкою, за Дунаєм дівчина стоїть,
Біля неї гарний козак на коні сидить.
«Плив я річенькою, плив
Та й до берега приплив,
Та й до тої дівчиноньки,
Котру я любив».
«Ой дівчино, ой рибчино, ти серце моє,
Скажи мені щирю правду, чи любиш мене?
Скажи правду ти мені,
Що на серці є тобі?
І чи ти мя вірно любиш,
А чи, може, ні?»
А вже хмари наступали і громи гудуть,
А вже мою дівчиноньку до шлюбу ведуть.
А на серці туга –
Любить іншого вона.
«Що ми з того, що ти гарна,
Коли не моя».

Ще одна пісня «За річкою, за Дунаєм», записана в селі Стільсько Миколаївського району Львівської області:

За річкою, за Дунаєм (2)
Козаченько конем грає.
Козаченько конем грає, (2)
Він дівчину підмовляє:
«Дайся, дівча, на підмову (2)
Козакові молодому!».
«Бодай козак щастя не мав, (2)
Що він із мене вінок ізняв!».
«Не я з тебе вінок ізняв, (2)

Зняла з тебе охотонька.
Зняла з тебе охотонька, (2)
Козацька розмовонька».
Дівча сина породила, (2)
Барвіночком обстелила.
«Не йдіть, дівки, по калину, (2)
Не збудіть мені дитину!
Не рвіть, дівки, барвіночку, (2)
Не збудіте дитиночку!».

Про нещасливу жіночу долю в подружжі розповідається у пісні, очевидно, ще козацьких часів, що прийшла в Галичину з Закарпаття, з Пряшівського краю:

«Червена ружа трояка, (2)
Мала я мужа, мужа я мала,
Мала я мужа пияка.
Він нич не робить тільки п'є (2)
Прийде додому, додому прийде,
Прийде додому жінку б'є.
Не бий мя, муже, не карай,
Не бий мя, муже, не карай,
Лишу ти діти, діти-сироти,
А сама піду за Дунай.
Коли на шіфу сідала, (2)
Білов хусточков, хусточков білов,
Білов хусточков махала.
Вернися, жоно, додому (2),
Діти ти плачуть, плачуть ти діти
Діти плачуть за тобов...».

Козацька пісня про кохання «Та нема гірш нікому»:

«Та нема гірш нікому,
Як тій сиротині:
Ніхто не пригорне
При лихій годині.
Та не пригорне батько,
Не пригорне мати,

Тільки той пригорне,
Що думає взяти.
Та налетіли гуси
З далекого краю,
Замутили воду
В тихому Дунаю.
Та бодай сірі гуси
з пір'ячком пропали
що нас розлучили,
як голубів пару!
Як ми кохалися,
Як зерно в горісі, -
Тепер розійшлися,
Як туман по лісі!
Як ми кохалися,
Як голубів пара, -
Тепер розійшлися,
Як туман по лісі.
Як ми кохалися,
Як чорная хмара!».

Образи голубів, гусей, лебедів, качок часто трапляються у народних піснях:

«Пасла дівка лебеді
На зеленій леваді.
Гей, Доле ж моя, доле,
На зеленій леваді.
Пожену я лебеді
До Дунаю, до води,
Гей! Доле ж моя, доле,
До Дунаю, до води.
А вже ж тії лебеді
Та й наплавалися.
Гей! Доле ж моя, доле,
Та й наплавалися.
А вже ж мої карі очі

*Та й наплакалися.
Гей! Доле ж моя, доле,
Та й наплакалися».*

Записана від кубанських козаків пісня «Ой налетіли гуси»:

*«Ой налетіли гуси з дале...
З далекого краю.
(Ой сколотили же воду же
Ой в тихом, тихом Дунаю) 2
Ой бодай ви гуси, гуси та й з пір'ям,
З пір'ячком пропали,
(Ой як ми любилися же –
Ой тепер, тепер перестали) 2
Любились, кохались, нас лю...
Нас люди не знали.
(Ой тепер розійшлися же,
Як туман, як туман по лісі) 2».*

Схожа назва у пісні «Ой летіли гуси з далекого краю»:

*«Ой летіли гуси з далекого краю
Сколотили воду на тихім Дунаю.
Одні сколотили, другі говорили:
– Мусить война бути, бо вже йдуть рекрути.
Вийшла стара мати на високу гору
Кличе свого сина із войска додому:
– Ой ти, мій синочку, ходи додомочку,
Най я тобі змию ще раз головочку.
– Тогди-с мені мила, як я був при тобі,
Тепер ми не змиєш, бо я жовняр собі.
Змиють мені, змиють пани капітани,
Тепер мі не треба ні тата, ні мами.
Змиють мені, змиють пани офіцери
Тепер ми не треба жадної родини.
Змиють мені, змиють дощі майовії,
Кучері розчешуть вітри буйненькії».*

Популярна народна пісня «Гиля, гиля, сірі гуси»:
«Гиля, гиля, сірі гуси,
Гиля, гиля на пісок.
Зав'язала головоньку –
Я ж думала на часок.
Гиля, гиля, сірі гуси,
Гиля, гиля на ріку.
Зав'язала головоньку.
Не розв'яжу довіку.
Гиля, гиля сірі гуси,
Сірі гуси на Дунай,
Зав'язала головоньку,
Тепер сиди та думай.
Гиля, гиля, сірі гуси
Гиля, гиля на море.
Зав'язала головоньку,
Горе ж мені та горе».

(У запису Степана Руданського).

У пісні «Пливе качур по Дунаю» ріка Дунай асоціюється з далеким краєм, а качур – з нареченим:

«Пливе качур по Дунаю. 2
Дай мі, Боже, що думаю 2
Я думаю вандрувати 2
Жаль мі роду понехати 2
Не так роду, як матоньки, 2
Ховала мня від маленьки. 2
Качур к качці підпливає 2
Кожний свою пару має 2
А я бідний на чужині 2
Марно згину в тій країні 2
Бо в чужині злі, недобрі - 2
І облудні, і обмовні 2
Бо в чужині тяжко жити 2
Легше камінь поточити 2
Камінь точу тай спочину 2
А в чужині марно згину 2».

Про загибель козака у водах Дунаю розповідає піс-
ня «Ой у полі могила»:

«Ой у полі могила
З вітром говорила:
«Повій, вітре буйнесенький,
Щоб я не чорніла!
Щоб я не чорніла,
Щоб я не марніла,
Щоб по мені трава росла
Та ще й зеленіла!».
І вітер не віє,
І сонце не гріє,
Тільки в степу при дорозі
Трава зеленіє.
Ой у степу річка,
Через річку кладка...
Не покидай, козаченьку,
Рідненького батька!
Як батька покинеш –
Сам марно загинеш,
Річенькою бистренькою
За Дунай заплинеш.
Бодай тая річка
Риби не плодила –
Вона ж мого товариша
Навіки втопила.
Бодай тая річка
Куширом заросла, -
Вона ж мого товариша
На той світ занесла!».

Дунай у значенні могили є в наступній козацькій
пісні:

«А ми турка та і не звоюєм,
Тільки роздратуєм,
Тільки нами, нами козаками,
Дунай... Дунай загардуєм».

Про вбивство козака турками розповідає галицька пісня «За річкою, за Дунаєм»:

*«За річкою, за Дунаєм (2)
Козаченько конем грає.
Козаченько конем грає (2)
Дівчиноньку підмовляє.
Дурне дівча послухало (2)
Із козаком поїхало.
Ні три літа – три неділі, (2)
Як козака турки вбили.
Як козака турки вбили, (2)
Під явором положили.
Під явором зелененьким (2)
Лежить козак молоденький.
Дівча ходить, плаче: (2)
Молоді я літа трачу.
Що ж бідній їй робити? (2)
На чужині тяжко жити».*

І знову галицька козацька пісня «Чогось мені сумно»:

*«Чогось мені сумно, чогось мені дивно,
Вже четвертий вечір милого не видно. (2)
Не видно, не видно, давно не видати,
Погнав до Дунаю коня напувати, (2)
Погнав до Дунаю коня напувати,
На білім пісочку два слідочки знати. (2)
Той перший слідочок коня вороного,
А другий слідочок мого миленького. (2)
Піду я в садочок, зірву я листочок,
Прикрию, пристелю милого слідочок. (2)
Щоб вітер не звіяв, пташки не ходили,
Щоб мого милого інші не любили. (2)».*

У Галичині співали ще один варіант відомої народної пісні про кохання «Ой попід гай зелененький»:

*«Ой попід гай, попід гай зелененький,
Ой там брала дівчинонька льон дрібненький. (2)
Вона брала, вибирала та й стелила,*

До тихого Дунаєнька говорила. (2)
-Ти, Дунаю-Дунаєньку, тиха вода,
Кому ж я ся сподобала та й молода? (2)
Чи попові, чи дякові, то дай, Боже,
Чи якому пиякові, не дай, Боже. (2)
А ти дай мя, моя мамо, за такого,
Що він мене вірно любить, а я його. (2)
Но не дай мя, моя мамо, за пияка,
Бо пропаде худобина, хоч би яка. (2)
А я своїй матусеньці на відході
Посадила яворонька на городі. (2)
Рости, рости, явороньку, розростайся,
Гуляй, гуляй, дівчинонько, не цурайся. (2)».
Відома козацька пісня «Ой у гаю, при Дунаю» має

кілька варіантів:

«Ой у гаю при Дунаю

Соловей щєбече.

Він свою всю пташину

До гніздечка кличе.

Приспів:

Ой тьох, тьох,

Фіть, тьох, тьох, тьох –

Соловей щєбече.

Він свою всю пташину

До гніздечка кличе.

Ой у гаю, при Дунаю

Там музика грає.

Бас гуде, скрипка плаче,

Милий мій гуляє.

Приспів.

Ой у гаю, при Дунаю

Стою самотою,

Плачу, тужу ще й ридаю,

Милий, за тобою.

Приспів.».

Про Дунай співається в галицькій пісні «Дай тобі, Боже, в городі зілля»:

«Дай тобі, Боже, в городі зілля,

Там за Дунаєм, за Дунаєм.

Тай тобі, Боже, в городі тики,

Там за Дунаєм, за Дунаєм.

В городі тики, в місті музики,

Там за Дунаєм, за Дунаєм.

Дай тобі, Боже, в городі сливи,

Там за Дунаєм, за Дунаєм.

В городі сливи, життя щасливе,

Там за Дунаєм, за Дунаєм.

Дай тобі, Боже, коня бистрого,

Там за Дунаєм, за Дунаєм.

Коня бистрого, хлопця милого,

Там за Дунаєм, за Дунаєм».

Ще одна галицька співаночка:

«Котилися огірочки

Від фігури в Дунаєчок.

Жовтий цвіт попід пліт.

Най ся зродять, най ся стелять,

Най ся хлопці наші женять.

Жовтий цвіт попід пліт».

Лірична пісня «Ой там за Дунаєм, крутим бережком» про розмову козака з соколом:

«Ой там за Дунаєм, крутим бережком

Ой там розмовляє сокіл з козаком:

«Ой ти соколику, ти братіку мій,

Чи не був ти, брате, в моїй стороні,

Чи плаче, чи тужи дівча по мені?

«Не плаче, не тужи, у ліжку лежить,

Правою рукою за серце держить».

Ой прилетів сокіл тай сів на вікні.

«Добрий вечір, дівчино, чи чуєш, чи ні?

Добрий вечір, дівчино, приніс тобі вість –

Уже твій миленький у подвір'ї єсть». *Козак*
«Горить, горить свічі і вдень і вночі
Нехай я надивлюсь милому в очі.
Де ж ти, мій милий, у дорозі був,
Що ти, мій миленький, з личенька змарнів?»
«Через тебе, дівчино, впав я в сухоти.
Ані вночі спання, ані вдень роботи.
Очі б може спали, та ноги несуть,
Викохав дівчину, та люди беруть».

Лірична-оптимістична «Коло Дунаєчка, коло беріжку»:

«Коло Дунаєчка, коло беріжку
Да ринула вода з Дунаю,
Дунаю тихого,
З беріжку крутого.
Там три козаки коней напували,
Да ринула вода з Дунаю і т.д.
А Максимко каже: «Я Катрусю люблю».
Да ринула вода з Дунаю і т.д.
Я Катрусю люблю і за себе візьму.
Да ринула вода з Дунаю і т.д.
А Андрійко каже: «Я Парасю люблю».
Да ринула і т.д.
Я Парасю люблю і за себе візьму.
Да ринула і т.д.
А Василько каже: «Я Марусю люблю».
Да ринула і т.д.
Я Марусю люблю і за себе візьму.
Да ринула і т.д.»

Записаний ще один варіант пісні «На Дунаєчку
край бережечку»:

На Дунаєчку край бережечку
Та ринула вода з Дунаю.
З Дунаю тихого, з берега крутого.
Там три дівчини воду брали
З Дунаю тихого, з берега крутого.

Козаки любили-шанували своїх коней. Цікава в цьому плані наступна пісня:

«А наш пан отаман по табору ходе,
Та по табору ходе, та в руках коня воде.
Та в руках коня воде, та до коня говоре:
«Та ой коню мій, коню, коню вороненький,
Та чого ж ти стоїш та у станку смутненький?»
Ой тим я смутненький, що пан молоденький,
Що пан молоденький та гуляти раденький.
Та й на мені їздиш, та й не попасаєш,
Та мене осідлаєш, та й па всю ніч махаєш,
Та через воду їдеш, тай не напуваєш,
А до шинку прийдеш, до стовпа прив'яжеш,
Та сам п'єш-гуляєш, про мене не згадаєш».
«Ой коню, мій коню, запродам я тебе,
Та запродам я тебе та далеко від себе,
Та далеко від себе, та в чужу стороночку.
Та в чужу стороночку. Та за безціночку,
Та за мед, за горілку, за красную дівку».
«Ой пане ж мій, пане, пане молоденький,
Та не продавай мене та далеко од себе,
Та не продавай мене, та погадай на себе:
Як ми вдвох з тобою в Турції бували,
Та в Турції бували, та турка воювали,
Турка воювали та од турка втікали,
Та все чистим полем, та понад синім морем,
Та понад синім морем, та понад Дунаєм.
Та ти ж сидиш, пане, як той соловейко.
А я несусь, пане, як та пташка маленька».

Були у козаків й веселі пісні, як от «А я все дивлюся»:

«Якби мені сивий кінь,
Я сідельце маю;
Поїхав би за Дунай,
Там дівчину знаю.

Приспів:

А я все дивлюся,

Де моя Маруся.

А я все дивлюся:

Де ж ти, моя Маруся?

Приїжджаю до Дунаю –

На горбочку хата,

Стара баба, старий дід

Ще й дівка кирпата.

Приспів.

Запросили мене в хату,

Дають мені сісти,

Поставили бараболю

Нелуплену їсти.

Приспів.

А я тую бараболю

По столі качаю.

На полиці паляниці –

Я на них моргаю.

Приспів.

Погасили каганець,

Полягали спати.

А я взяв ті паляниці –

Та й давай тікати.

Приспів.

Не попав у двері,

А в стовп головою;

Стара баба, старий дід –

З печі кочергою.

Приспів.

Як тікав я через тин,

Через перелази,

Якийсь дурень мене тріснув

Аж чотири рази.

Приспів. ».

Пісню про дівчину, яку мати послала до Дунаю хусти прати, чудово виконує, зокрема, сучасний чернівецький ансамбль під керівництвом Наталії Пахольчак:

«Ой послала мене мати до Дунаю хусти прати.

Приспів:

Дунаю, Дунаю, Дунаєчку, Дунаю,

Яка в тебе зимна вода на краю.

За те ж мене мати біла, щоб я пізно не ходила,

Щоб я пізно не ходила, щоб я хлопців не любила.

Приспів.

Я ж нікого не любила, тільки Петра та Данила,

Тільки Гриця та Степана, ще й чорнявого Івана.

Приспів.

Сватай, сватай мене, Грицю,

Кадав батько: дам телицю,

Кадав батько: дам вола,

Аби вдома не була!

Приспів.».

Наступна дівоча пісня з козацьких часів:

«За Дунаєм, за Дунаєм, там музика грала,

А я собі чорнявого хлопця сподобала.

Приспів:

Ні Янічка, ні Павлічка я ніяк не хочу,

А за того Ніколічка Дунай перескочу.

Заплету я в косу стрічку, брови підмалюю,

Може того Ніколічку якось причарую.

Приспів.

Ой заграйте, музиченьки, тай скоріш до кола,

Бо до мене вже підходить чорнявий Микола.

Приспів.».

Пісня про козака, жінку і шаблю «Ой хмариться, туманиться»:

«Ой хмариться, туманиться,

Дрібні дощі йдуть,

Там молоді козаченьки
Мед-горілку п'ють.
П'ють горілку, ще й наливку,
Їдять ягідки.
Та ще собі споглядають
На чужі жінки.
«Чужа жінка, як ягідка,
Як той маків цвіт.
А ти ж мені, шабелино,
Зав'язала світ.
Візьму я ж тебе, шабелино,
Та й за гострий край.
Пущу я ж тебе, шабелино,
В глибокий Дунай.
Плавай, плавай, шабелино,
Вчися плавати,
А я піду, молодий козак,
Жінку шукати.
А як собі, молодий козак,
Жіночку знайду,
Тоді ж я тебе, шабелино,
До боку припну».

Записані лемківські пісні про Дунай – далекий край:
«А там долов, а дам долов при Дунаю, 2
Сивий голуб, сивий голуб, сивий голуб
Воду пиє, воду пиє
Сивий голу, сивий голуб, сивий голуб.
Воду пиє, воду пиє
Пиє, пиє з великим жальом,
(Же ма фраїречку, же ма фраїречку
В чужім краю, в чужім краю) 2
Хто ї видів, хто ї видів най ми повіт,
Най моє серденько, най моє серденько
Юж не болит, юж не болит.

*(Жала траву, жала траву,
жала при поточку) 2*

*як нажала, як нажала – пов'язала,
(і так на милого, і так на милого,
заволала, заволала) 2*

*Ти Янічку, ти Янічку з тамтої сторони
Под же до мня, под же до мня, под же двигний,
Зайд у трави, зайд у трави,
Под же до мня, под же до мня,
Зайд у трави, зайд у трави».*

Наступна лемківська пісня «Дунаю, Дунаю»:

«Дунаю, Дунаю, бистра вода твоя.

Не повідж, дівчатко, 2

Же я бив при тобі.

Лем ти так повідай, же я лучку косив,

Дам я ти перстеник 2

Що я го рад носив.

Коничку сивавий, винес мя з мурави,

Як мя не винесеш 2

Стрілю ти до глави.

Стрілю ти до глави і до твого бочку,

Як мя не винесеш 2

До того горбочка.

Так ся мі, так дівча сподобало,

Што на бистрім ярку 2

Личко омивало.

Личко омивало, хусточком втирало.

Так ся мі, таке, так ся мі таке

Дівча сподобало».

*Широковідома галицька пісня козацьких часів «Бо-
дай ся когут збудив»:*

«Бодай ся когут збудив,

Що мене рано збудив.

Мала нічка, мала –

Я ще й ся не виспала.

Причини, Боже, ночі
На мої карі очі,
Причини ще й другу
На мене молодую.

Казала мені мати
Зелене жито жати,
А я жита не жала,
В бороздонці лежала.

Казала мені мати
З хлопцями погуляти –
Погуляй собі, доню,
Я тобі не бороню.

А я собі гуляю,
Як рибка по Дунаю,
Як рибка з окунцями,
Я молода з хлопцями».

Після розгону Запорізької Січі російськими військами в 1775 році українські козаки від Дніпра-ріки йдуть за Дунай:

«Ой у полі могила з вітром говорила:
Повій, вітре буйнесенький, щоб я не чорніла!
Щоб я не чорніла, щоб я не марніла,
Щоб на мені трава росла та ще й зеленіла!»
І вітер не віє, і сонце не гріє,
Тільки в степу при дорозі трава зеленіє.
Ой у степу річка, через річку кладка...
Не покидай, козаченьку, рідненького батька!
Як батька покинеш, сам марно загинеш –
Річенькою бистренькою за Дунай заплинеш!
Бодай тая річка риби не плодила –
Вона мого товариша навіки втопила!
Бодай тая річка кошуром заросла –
Вона мого товариша за Дунай занесла.»

У 1806 році козаки створюють Задунайську Січ. Що їх сюди привело? Запах свободи, вольниці? Страх перед гнівною царицею? Бажання служити турецькому султану чи зов предків, не померклий у козацьких генах?

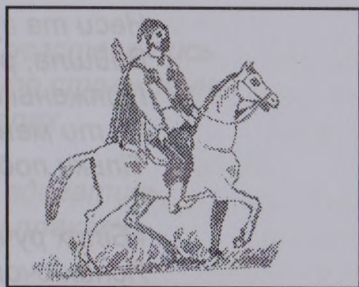
Коли була створена опірна база, за Дунай утікали не тільки козаки, але й молоді кріпаки, ховаючись від кріпосницького рабства (XIX ст.):

*«Лягай спати, пан проклятий
Тай нічого не думай,
А ми хлопці молодії
Виберемось за Дунай».*

Дорогою ціною давалася ця втеча багатьом безталанням українцям.

Дослідники пісенного фольклору сходяться на тому, що чумацькі, козацькі, кріпацькі пісні відзначаються мелодійністю, драматизмом, лаконічністю і поетичною красою.

«Їхав козак за Дунай»

Ця українська народна пісня найпопулярніша серед тих, які здобули світове визнання. Як стверджують дослідники, її знають на всіх континентах, вона включена майже до всіх фольклорних музичних збірок, виданих за кордоном. Тому цьому романсу варто присвятити окремий розділ нашого науково-популярного нарису.

Закарпатець Юрій Венелін, справжнє ім'я Григорій Гуца (1802-1839), який досліджував проблеми походження східних слов'ян, історичне минуле Київської Русі, Галицької Русі і т.д., записував фольклорні зразки, переважно народнопісенні. (Юрій Венелін відстоював назву «Русь» як власне ім'я українців. – Авт.).

У статті «Про нашестя завіслянських слов'ян на Русь до Рюрикових часів» (1848 р.) Ю.Гуца-Венелін навів тексти українських пісень «Ходжу, нуджу понад берег», «Зчорнів я, змарнів я», «Нудна ж мені чужина», «На горі хатуня», «Продай, мамо, дві корови», «Скриплять, скриплять ворітенька», дав коментарі: «так співали дівчата і до Володимира Великого, співали і пізніше, і тепер ще співають». З історичних пісень Юрій Венелін навів пісню «Їхав козак за Дунай», у якої є автор – козак і поет Семен Климовський з Херсонщини, який написав цю пісню у першій половині XVIII століття.

*«Їхав козак за Дунай,
Сказав: «Дівчино, прощай!
Ти, конику вороненький,*

*Неси та гуляй!»
Вийшла, ручки заламавши
І тяженько заривавши:
Як ти мене покидаєш, –
Тільки подумай!»*

*«Білих ручок не ламай,
Ясних очок не стирай,
Мене з війни зі славою
К собі очитай!»*

*«Не хочу я нікого,
Тільки тебе одного,
Ти будь здоров, мій миленький,
А все пропадай!».*

*«Постій, постій, козаче,
Твоя дівчина плаче,
Як ти ж її покидаєш,
тільки подумай!»*

*Свиснув козак на коня:
«Оставайся здорова!
Як не згину,
То вернуся через три года!».*

Дослідники стверджують, і в першу чергу Григорій Нудьга у своїй фундаментальній праці «Українська дума і пісня в світі», що пісня «Їхав козак за Дунай» «замандрувала з берегів Дніпра в європейські країни і на інші материки. ...Першими засвоїли її німці». Німецький поет К.А. Тідге здійснив довільний переклад і пісня «міцно увійшла до репертуару німецького народу під назвою «Козак і його дівчина» або «Прекрасна Мінко»:

«Оліс:

Прекрасна Мінко, я мушу розставатись.

Ох, ти не відчуваєш, яке то страждання.

Далеко, на невеселих степах,

Далеко від тебе бути.

Похмурим буде день мені здаватись,

Самотній буду я ходити і плакати.

На горах, в дібровах

Кликатиму, Мінко, я тебе.

Ніколи я від тебе не відвернусь,

Губами й руками

Посилатиму тобі поздоровлення

З далеких вершин.

Багато місяців ще пройде

Доки ми знову побачимося.

Ох, прийми моє останнє благання:

Будь мені вірною і гарною!

Мінка:

– О, мій Оліс, якщо ти мене покинеш,

Мої щокі побліднуть,

Усі радощі, що ласкатимуться до мене,

Я зненавиджу.

О, вдень і вночі

Буду я скаржитися на моє горе,

В усіх вітрів питатиму,

Чи вони Оліса бачили.

Зовсім затихнуть мої пісні,

Очі свої я опущу додолу,

Але як тільки тебе побачу знов –

Буде все по-іншому!

І якщо всі свіжі фарби

Цвіту молодості твоєї померкнуть –

Навіть з ранами і шрамами

Ти будеш любий мені».

У цій пісні збереглися щирість і вірна любов козака до дівчини, деяка його сентиментальність і ще оригінальна мелодія, в якій вдало поєднані мажорні ноти з мінорними.

«Їхав козак за Дунай» - перша українська пісня, що ввійшла в музичну культуру Нідерландів», - стверджує Г. Нудьга. — «Існує й англійський переклад цієї пісні під назвою «Козак і його любов», який буквально звучить так:

*«На своєму вороному коні,
Спішить на війну хоробрий козак.
Ніжні слова затримують його (поспіх),
Ніжно кличуть назад.*

*Вона. Хоробрий юначе, кохання
Просить тебе залишитись.*

*Поглянь на сльози, що течуть
Задля тебе;*

*Та якщо ти мусиш їхати –
Думай, о думай про мене.*

*Він. Не ламай ніжних рук,
Хай горе ніколи не затуманює
Твоїх очей,*

*Увінчаний славою з війни
Скоро до тебе я прилечу.
Вона. Нічого крім тебе я не*

*Бажаю,
Нічого, крім того, що пов'язано
З тобою.*

*Хай здоров'я і безпека супроводжують
Моє кохання,*

А інше хай згине».

Ще один переклад цієї пісні під назвою «Козак» англійською мовою зробив М.Люїс (США), який датує її 1815 роком (уперше пісня «Їхав козак за Дунай» друкувалася в українському альбомі для гітаристів у 1796 році). Дослівно це звучить так:

«З Дунаю він їхав,
Коли я перетнула йому стежку вдень.
Нарікаючи на швидкість свого бойового коня,
Він кричав: «Поспішися!»
– Дорогий козаче, стримай свій поспіх,
Зупинись і послухай, як плаче твоя дівчина,
Глянь, як сльози вкрили моє лице.
Дорогий козаче, постій!
Не заламуй так свої руки,
Втихомир ридання і висуши сльози.
Скоро з битви мене очікуй разом з лаврами тут.
– Лаври, куплені кров'ю, лякають мене,
Слава не має сили, щоб зачарувати мене.
Ах, ніщо на світі мені не страшне,
Якщо ти в безпеці, мій милий.
– Добре знаєш, як останній раз ми прощались,
Ліска, що за жаль був мені,
Зовсім серце мені він розбив.
Тепер черга твоя.
– Дорогий козаче, не завдавай мені смутку,
Хіба я мушу втратити тебе, хіба ти повинен
мене залишити?
Повір, горем стане для мене життя,
Якщо втрачу тебе.
Даремні були вмовляння і даремний був смуток,
Швидко зник він з очей, кричучи:
«Якщо буду живий, то повернусь до тебе».
І тоді, руки заламавши, і зітхаючи,
Додому я поспішила майже вмираючи.
Як дорогоу знайшла крізь плач,
Досі дивно мені».

Приблизно у 1825 році було здійснено італійський переклад цієї популярної пісні:

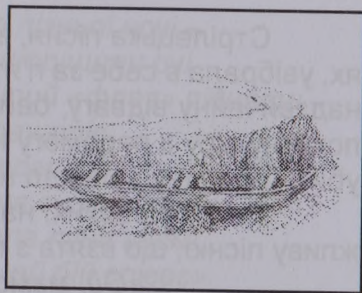
«Гарний молодий козак мусить покидати свою красуню.

*Він прощається з нею сердечно зі сльозами,
А вона дивиться на нього, цілує, лишається на березі.*

Він потягнув коня за поводи, пришпорив, а красуня упала на землю...».

Мало пісень знає світова музична культура, які б мали таку надзвичайну прихильність, як пісня «Іхав козак за Дунай».

Дунай у піснях УГА і УПА

У народних піснях проявилася доля України, зокрема це стосується й пісень січових стрільців – однієї з регулярних формацій армії Української Народної Республіки.

Січові стрільці повстали проти гетьмана України Павла Скоропадського після проголошення ним федерації з Росією. Усуси, серед них галичани, буковинці, наддніпрянці, чорноморці, вели бої проти більшовицької Росії, її червоної армії. Після війни старшини СС, зокрема полковник Є.Коновалець, стали творцями УВО-ОУН.

Серед стрілецьких пісень є «Ой там за Дунаєм», вміщена в збірнику «Пісні українських січових стрільців», перевиданому в 1990 році у Львові від видання 1932 року:

«Ой там за Дунаєм, там за тихим Дунаєм

Молодець гуляє (2).

Молодець гуляє, він кричить, гукає:

Подай перевозу, най перевезуся

На свою Україну хоч раз подивлюся.

Не так на Вкраїну (2)

Як на ту дівчину (2).».

Пісню «Летіла куля» січові стрільці перейняли від полонених кубанців:

«Летіла куля понад гору

Та й ударила о груди мою.

Потекла кровця річенькою

Аж до тихого до Дунаю.

В тихім Дунаю бистра вода,

Вже мого любка в світі нема».

Стрілецька пісня, виплекана на козацьких традиціях, увібрала в себе за п'ять років бойових дій (1915-1920) надзвичайну відвагу, байдужість до голоду й смерті, непохитну віру в перемогу над ворогами. Не вдалося катам убити народну волю до незалежності.

До стрілецьких, на нашу думку, можна віднести тужливу пісню, що взята з книжки письменника М.Трайсти:

*«Ой, мамо, каже, мамо,
Одного' с ня мала,
Та туди' с ня управила,
Куди чорна хмара.*

*Та туди с ня управила,
Де май темно було,
Аби міні молодому
Весело не було...*

*Ой жалю, каже, жалю,
Як тя много маю,
Та як би тя розсіяти
По тихум Дунаю».*

Як писав письменник Роман Іваничук у передмові до збірника пісень українських січових стрільців: «Кров стрілецьку ніхто не змив і не змиє, нею навіки записалася сторінка нашої історії. Кров стрілецька запеклася стрілецькою піснею в наших серцях. А до очищених піснею сердець нема доступу вандалам».

Це саме стосується й пісень воїнів УПА, серед яких не знайшлося рядків про Дунай, але які сповнені патріотизмом і вірою у перемогу:

*«Між Спасом і Лугами бій великий стався –
Більшовицький батальйон у засідку попався.
Два курені партизанські – Журавлі і Довбуш –
Воювали цілий день, воювали добу.*

*Не здавались комуністи до пізньої ночі –
Вистріляли всі патрони, витріщили очі.
Командир їх мусив ввечір білий «флаг» підняти –
Віддав 8 кулеметів і 500 гранатів.
Розібрали комуністів до білого тіла...
Утікали комуністи аж земля гуділа.
Заспівали партизани – пішла луна гаєм!
І донині Підкарпаття про цей бій співає».*

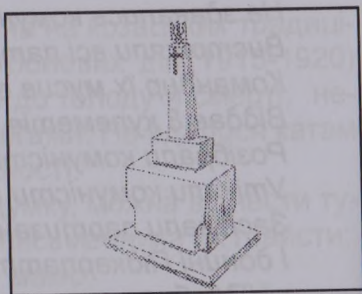
УПА була єдиним військовим формуванням Організації Українських Націоналістів. Від часу створення 1942 року вона отримала активну підтримку всього українського народу. Вояки УПА мужньо боролися з московською комуністичною владою, багато з них упало на полі бою за український національний ідеал, за українську незалежну державу, інші пішли у підпілля, ховалися у лісових криївках аж до 1956 року.

На жаль, ця ділянка української історії має велику прогалину і ще чекає на свого українського Вергілія, який би виспівав боротьбу воїнів УПА у патріотичній оді.

У 1991 році Україна нарешті була проголошена незалежною. Проте Росія не бажає розставатися зі своєю годувальницею – українською землею... Героїчні пісні УГА і УПА продовжують співати наші солдати, які з 2014 року зі зброєю в руках захищають Україну від ненаситних загарбницьких зазіхань.

Дунай у творах українських письменників

Про ріку Дунай йде мова у багатьох літературних творах українських письменників. Письменники часто звертаються до назви ріки Дунаю, тому в цьому короткому науково-популярному нарисі неможливо охопити навіть невеликої частини їх творчості. Але зовсім обійти цей розділ просто неможливо. Тому розглянемо твори тільки деяких авторів.

Мотив Дунаю лунає в повісті невідомого автора «Слово о полку Ігореве». Нами використане московське видання 1987 року. Буква «і» збережена, згідно з давньоруським текстом, буква «ять» замінена на «е».

«Галічки Осмомисле Ярославе!

Високо седіші

На своєм златокаванним столе,

Подпер гори Угорский

Своїмі залізнімі полкі,

Заступив королеві путь

Затворив Дунаю ворота,

Меча бремени чрез облаки

(кидаючи тягарі через хмари),

Суди рядя до Дуная».

Або:

«На Дунаї Ярославнин глас ся слишїт,

Зегзіцею незнаєма рано кичеть:

«Полечю, – рече, – зегзіцею по Дунаєві,

Омочю бєбрян рукав в Каяле реце,

*Утру князю кровавия его рани
На жестоцим его теле»».*

*«Солнце світїтсья на небесе, –
Ігорь князь в Руській землі;
Девіці поют на Дунаї,
Вьються голоси чрез море до Кієва...».*

Народна пісня, як писав М.Гоголь, «була матір'ю Шевченкової поезії». У прозових і поетичних творах Шевченко постає як великий цінитель народної пісні. Він і сам дуже любив співати. Близький до народних пісень і його «Кобзар» – джерело пізнання історичної дійсності. У поемі «Катерина» є такі рядки:

*«Такъ далеко чорнобривий –
Не чує, не бачить,
Якъ вороги сміютьця їй,
Якъ Катруся плаче.
– Може вбитий чорнобривий
За тихимъ Дунаємъ!..
А може вже въ Московщині
Другую кохає!».*

У вірші «Вітер з гаєм розмовляє» є згадка про Дунай:

*«Пливе човен по Дунаю
Один за водою.
Пливе човен води повен
Ніхто не спиняє;
Кому спинить – рибалоньки
На світі немає».*

Образ Дунаю зустрічаємо у баладі «Причинна» і в поемі «Наймичка». У свої оригінальні твори Т.Г.Шевченко часто вводив народні пісні:

*«Пішла полем, ридаючи,
В тумані ховалась
Та кризь сльози тихесенько*

Про вдову співала,
Як удова в Дунаєві
Синів поховала:

«Ой у полі могила;
Там удова ходила,
Там ходила-гуляла,
Трути-зілля шукала.
Трути-зілля не найшла,
Та синів двох привела.
В китаєчку повіла
І на Дунай однесла:
«Тихий, тихий Дунай
Моїх діток забавляй.
Ти, жовтенький пісок,
Нагодуй моїх діток;
І скупай, і сповий,
І собою укрий!»».

У поемі «Сліпий» йде мова про Задунайську Січ:

«І через Балкани
Поспішали в Україну
Вольними ногами
І на тихому Дунаю нас перебігають
Товариші Запорозьці
І в Січ завертають».

У той самий час, коли помер Т.Г.Шевченко, в літературу прийшов Юрій Федькович, якого часто називали – «наш буковинський соловій». У свої 25 років Юрій Федькович не те, що не вмів писати по-українськи, але й ніколи не бачив, як виглядає «руська» книжка. Що ж підтримувало український дух видатного письменника? Насамперед це була народна пісня. «Моя старша сестра, писав Ю.Федькович, – знала незраховані казки і пісні русько-народні (в нас дома, натурально, лиш по-руськи бесідувано), а вже ми ся обоє так дуже любили, то я, хлопчиком будши, раз у раз при ній ся забавляв і всі тоті

співанки і казки попереймав... Бувало, під касарнею (австрійською казармою. — Авт.) в світлі луни мене браття обсядуть, а я їм співаю, аж ся не одному часом сльози лицем котили...».

Своєрідний переклад Плачу Ярославни зі «Слова о полку Ігореве», який Юрій Федькович зробив в останні роки свого життя:

*«Рано до дня!
Рано в неділю, години до днини,
Сизов зозульков злину я, полину,
Де собі серденько знає,-
Краєм-дунаєм!..*

*Дунаю мій!
Бистра, широка, глибока Каяло,
В твоїх я водах, у твоїх я фалях
З бобру рукав свій умочу,
В слізеньках очі...».*

До речі, у «Слові...» Дунай використано в значенні великого скупчення води, ріки взагалі.

Пісенно-мелодійний вірш Ю.Федьковича «О, чом, Дунай?..»:

*«О, чом, Дунай, о, чом, тихий,
О, чом же ти не рожевий?
Чо пісочок не перловий,
Бережечки кришталеві?..
Я би з пюрця павляного
Зладив човен та й весельце,
Я би поплив кінець світа
Найти серцю рівне серце...».*

Відома й пісня на слова Ю.Федьковича (музика Станіслава Людкевича) «Пою коні при Дунаю»:

*«Пою коні при Дунаю,
а сам стою та й думаю.
Коні карі, коні сиві,*

А я молод – нещасливий.
Спав я нічку, спав я другу,
Годі знести серцю тугу.
Гей-я коні, гей-я сиві,
Будьте ви ми хоч зичливі.
Гей-я коні, виногради,
(Буду в росах вас купати,
Буду медом вас поїти) 2
Занесіть мя, де я знаю.
У калині в темнім гаю,
Там хатина малесенька,
Там дівчина милесенька.
Вийди, вийди, моя зоре,
Най забуду я про горе.
Гой-я коні, гой-я сиві.
Ці ж я нині нещасливий».

Згадки про цю ріку дуже часто трапляються в поезії Юрія Федьковича, який служив в австрійському війську коло Дунаю, зокрема у співанці «Марш на Італію»:

«Засвіти ми, ясна зоре,
Засвіти ми на всі гори;
Гей, їду, їду,
Поїду за Дунай,
Гей, поїду за море!
Ци за море, ци за Дунай –
Коли-сь жовняр, то не думай!
Ой голя, голя,
Така твоя доля, -
Гей, гуляй, хлопче, гуляй!...
...Ой пив же я та й напився,
Пішов спати – не будився;
Гей, гаю, гаю,
Кровавий Дунаю,
Як я дуже упився!».

У вірші «Нива» Ю.Федькович пише:

*«А я заспіваю по руському краю,
Щоб було далеко-далеко мя чути;
Від Чорної гори до Дніпра-дунаю
Розсипся ми, пісне, барвінком та ротов!».*

Протягом усього життя співав, записував, досліджував пісні Іван Франко, який власноручно записав 400 пісень і 1300 коломийок. Серед досліджень Івана Франка найбільше присвячено фольклору, пісням: «Жіноча доля в руських піснях народних», «Як виникають народні пісні», «Козак Плахта», «Студії над українськими народними піснями» та ін. У «Студіях...» І.Франко порівнює українські народні пісні з піснями сусідніх слав'янських народів – сербів та болгар, вказує на прадавні зв'язки між цими народами.

Іван Франко найбільше любив колядки і коломийки, що притаманні Галичині. Про це він писав так: «Найстаріші пісні обрядові, що співаються періодично щороку у відповідні празники, або при різних нагодах людського життя, як ось уродини, весілля, смерть. Із обрядових пісень першої категорії найчисленнішими є так звані колядкові, зв'язані зі святом Різдва та Нового року, із пісень другої категорії найважливіші – весільні пісні...».

Серед Франкових досліджень до нашої теми паує стаття «Літературні письма», зміст якої сам автор визначив так: «Критика й суспільність, найновіші етно-графічні-статистичні праці про Туреччину та придунайських слов'ян, східне питання та белетристика».

Через пісні Іван Франко глибше пізнавав народне життя, а відтак і сам створював поезії, називаючи їх, як і Т.Г.Шевченко, піснями і думами.

Дунаю Іван Франко присвятив вірш із літ своєї молодості «Від'їзд гуцула»:

*«Бувай здоров ти, світе мій!
Верховино, тебе прощаю.
Прощай, зелений, пишний раю!»*

*Далекий світ, широкий край,
Рівнини, гори і Дунай
На мене десь чекають.*

*Бувай здоров! Тривожно вдаль
Гляджу, а в серці тяжкий жаль,
О Чорногоро, за тобою,
Хай там багатий, пишний край,
Хоч сріблом там пливе Дунай,
Нема мені спокою (...)*

*Бувай здоров! Вже час минув
Я там в далеку чужину
Жену, над хвилями Дунаю
Колись усяду й сліз ручай
Проллю з очей в срібний Дунай,
Коли тебе згадаю».*

На Гуцульщині Іван Франко зустрівся з Лесею Українкою та її чоловіком К.Квіткою, для них заспівав для запису 31 пісню.

Леся Українка багато пісень перейняла в народу волинського та від своєї мами. Поетеса так само досліджувала пісенну творчість українців, як і її дядько Михайло Драгоманов, а відтак використовувала у своїй творчості:

*«Ой в раю, раю, близько Дунаю
Виросло зело, всім нам весело.
В нього стебельце – з коп'я деревце,
На ньому гілки – золоті стрілки.
А на вершечку квіточка сяє,
Квіточка сяє, рай звеселяє...».*

Бажаючи прислужитися справі збереження традицій української культури, Леся Українка й сама записувала народні пісні. Вона стверджувала, що вдачу народу можна скоріше розгледіти в ліричних піснях коломийках, ніж у баладах та історичних піснях.

Наші пісні – наша гордість

Народні пісні, легенди, перекази, літературні твори засвідчують високий художній талант українського народу, який передається у спадок від покоління до покоління. Високий творчий геній нашого народу живе й сьогодні, він не погас тільки тому, що живе пісня. Пісня – це душа українського народу. У віршованих рядках і мелодіях закладена велика споконвічна сила і мудрість нації.

Пісня і дума для України – це не тільки історія. Як писав Григорій Нудьга у своєму дослідженні «Українська дума і пісня у світі», наприклад, «у Канаді інші народи кажуть, що українці до своєї народно-поетичної творчості ставляться з великою пошаною і це може бути повчальним для інших націй... А коли сам народ шанує свою пісню, плекає і прагне не допускати її до занепаду, то й сусідні народи виявляють до неї повагу й намагаються засвоїти краще, мистецьки довершеніше. Це найприродніший процес, про якого варто пам'ятати завжди: шановане господарем шанують і сусіди...».

Американські газети стверджували: «Українська пісня, лірична й мелодійна, епічна й сповнена болю в серці, захоплює глядачів і примушує відчувати дух пісні так же гостро, як його відчують самі виконавці». «Тільки справжнє мистецтво хвилює всіх, і до нього належить українська пісня, чудесна й ніжна, яка всім приносить ве-

лику духовну насолоду й нагадує про народ, що любить красу й мир. Така пісня – найкращий спосіб зміцнювати дружбу, вона зменшує відмінності, стирає географічні й ідеологічні відстані».

Ні, недаремно Т.Г.Шевченко написав свої знамениті пророчі рядки:

*«Наша дума, наша пісня
Не вмре, не загине...
От де, люде, наша слава,
Слава України...».*

У XXI столітті українські народні пісні, зокрема про «нанашка Дуная», продовжують звучати. Так, протягом 2014-2018 рр. українське видавництво «Музичний батальйон» випустило в Пісенниках і на CD-дисках 55 дунайських пісень.

Дунай постійно притягає до себе серця наших сучасників, які виявляють свою прихильність до нього в поетичних рядках:

*«Воскресни, Дунаю, нгеайно,
поки хвиля снагу трима,
поки крижаним ятаганом
не розпяла тебе зима.*

*Посміхайся березам і вишням,
Обнімай винограддя і флор.
Ти з фольклору, Дунаю, вийшов
І з фольклору ідеш у фольклор...*

*Воскресни, Дунаю, воскресни,
Як у дзвоні коси – сіножать.
Хай у сяйво твоє голубезне
Найдрібніші струмки побіжать.*

*Воскресни, Дунаю, воскресни,
Не на рік, а чи два – на віки.
Хай терпіння твоє застережне
Побратає маленькі річки.*

*Щоб не тялись вони, як поети,
Хто великий, а хто най-най,
А текли в той керунок планети,
Де тече наш нанашко Дунай...».*

(Володимир Каліка. Міф про воскресіння Дунаю, яке має статися на третій день великої весняної повені. Поема «Перепливу Дунай»).

Воістину, величезне й невичерпне багатство поетичної й пісенно-музичної культури нашого народу, а Дунай є однією з найулюбленіших річок, що підкреслює тісний зв'язок України з Європою.

Використана література:

1. Бойко Володимир. Козацькі сторінки Задунав'я/Короткий історичний нарис. – Львів: Новий час, 2002.
2. Войтович Валерій. Українська міфологія. Видання четверте. - К.: Либідь, 2015
3. Гаївки. Народні співи Галичини/ Зібрав та упоряд. М.В.Мишанич. Худож. Оформ. З.Я.Юськів. – Львів: Гердан, 1991.
4. Гольберг М.Я. Іван Франко та українсько-сербські культурні зв'язки. – Львів: Світ, 1991, с. 48.
5. Грушевський М. З передісторичних глибин. Духовна Україна. – Київ: Либідь, 1994, с. 6-7.
6. Грушевський М. Історія української літ. Т. 1. – Київ: Либідь, 1993.
7. Грушевський. Історія укр. літ. Том 4, кн. 1. – Київ: Либідь, 1994.
8. Гуца-Венелин Юрий. О характере народных песен словян задунайских. – М., 1835.
9. Іваницький А. Українська народна музична творчість: Навч. Посібник/ Під ред. М.М.Поплавського, 2-е видання, допрацьоване. – К.: Музична Україна, 1999.
10. Іванченко Раїса. Київська Русь: початки української держави. – Київ: Всеукр. Тов. «Просвіта» ім. Т.Шевченка, 1995.
11. Каліка В.П. Перепливу Дунай. Комп'ютерний епос. – Львів: Сполом, 2012.
12. Канигін Ю.М. Шлях аріїв: Україна в духовній історії людства: Роман-есе. – К.: Україна, 1997.
13. Кобзарь Т.Шевченка/Поема Катерина. - Санктпетербургъ. 1840. В типографіи Е.Фишера.
14. Леся Українка. Зібрання творів у 12 тт. – К.: Наукова думка, 1975, т. 1.

15. Мараєв Владлен. Ми ще дуже мало знаємо про козаків// Наша Батьківщина, 25 липня 2018, № 30 (650).
16. Москва здалася Сагайдачному// Наша Батьківщина. – 18 липня 2018 р. № 29 (649).
17. Народні пісні в записах Степана Руданського. – Київ: Музична Україна, 1972.
18. Нудьга Григорій. Українська дума й пісня в світі. Книга II. – Львів: Інститут народознавства НАН України, 1998.
19. Пасемко Іван. Українська народна пісня: європейські перехрестя/ Вітчизна, № 7-8, 2006.
20. Пісні українських січових стрільців. Спецвипуск газети «Молода Галичина». – Львів: Вільна Україна, 1990.
21. Плачинда Сергій. Історія починається в Мізині// Воля і Батьківщина. – Львів, 2008.
22. Поети Закарпаття: Антологія закарпатської поезії. – Братислава – Пряшів, 1965.
23. Потєбня О.О. Объяснения малорусских сродных народных песен. Т. 1, 2 – Варшава, 1883-1889.
24. Прокопий из Кесарии. Война с готами. – М.: 1960.
25. Роздуми на берегах Дунаю/Українська літературна газета. Litgazeta.com.ua Статті.
26. Склярєнко Семен. Святослав. – К.: Радянський письменник, 1968.
27. Словарь української мови: в 4-х тт. /За ред. Б.Грінченка. – К., 1907. – т. 1.
28. Слово о полку Игореве. – М.: Художественная литература, 1987.
29. Томашівський С.Т. Замітка до пісні про Штефана воеводу// ЗНТШ. – 1907. – Кн. VI.
30. Трайста Михайло Гафія. Між коханням і смертю. – Львів: Растр-7, 2018.
31. Українська поезія XVI століття/ Редкол.: Засенко та ін. – К.: Рад. Письменник, 1987.

32. Українські пісні. Збірник. Упорядник Володимир Флячок. – Львів: Видавництво УАД, 2005.
33. Улюблені пісні Олега Голдрича. Упорядник Олег Кузик. – Львів: Край, 2010.
34. Федькович Юрій. Поезії. Поєми. – К.: Дніпро, 1990.
35. Франко Іван. Від'їзд гуцула. Зібрання творів у 50-ти томах. – К.: Наукова думка, 1886.
36. Франко І. Пісня про Стефана воєводу волоського// Франко І. Зібрання творів у 50 т. – К.: Наукова думка, 1989. – т. 42.
37. Чумацькі пісні. Упорядкування та вступна стаття Г.А. Нудьги. – Київ: Музична Україна, 1969
38. Шевченко Тарас. Наймичка. Пролог/ Вибрані твори. – К.: Дніпро, 1978, с.128
39. Шевченко Т. Повне зібр. тв. у 12-ти т. – К.: Наукова думка, 2001
40. About-ukraine.com Світогляд Міфологія
41. Philology. knu.ua files /Library/ folklore/ 38/ 3. Pdf Стаття Олександра Астаф'єва «Дунай-ріка в українських піснях і в сучасній поезії»
42. Muzbat.org /proekt/vydavnytstvo-muzbat/
43. <https://Elena-samuseva.Tourister.ru/blog/4527>
44. <https://avmalgin.Livejournal.com/1118568.html>
45. <https://sadalski.Livejournal.com/1580994.html>

Зміст

По Дунаю до витоків української душі	3
Поле для наукового засіву	7
Коріння нашої пісні – глибоке і розлоге	9
«Паспортні дані» ріки та трохи її історії	11
Найдавніші пісенні згадки про Дунай	23
Пісні доби середньовіччя	43
Пісні про воєводу Штефана (Стефана)	54
Чумацькі, козацькі, кріпацькі пісні	57
«Їхав козак за Дунай»	87
Дунай у піснях УГА і УПА	93
Дунай у творах українських письменників	96
Наші пісні – наша гордість	103
Використана література:	106

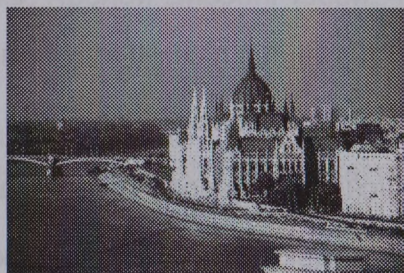
0-ий кілометр Дунаю на
Україні

Ущелина залізні ворота
на кордоні Сербії і
Румунії

Дунай в Молдові

Дунай в Словаччині

Дунай в Болгарії

Дунай в Хорватії

Казан Дунаю в Сербії

Дунайський біосферний заповідник в Україні

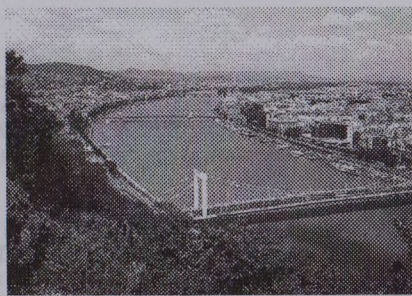
Дунай в Австрії

Дунай в Німеччині

Монумент царю дакійців
Децебалу на кордоні
Румунії і Сербії

Дунай в Румунії

Науково-популярне видання

**БЛАЖКО Любомира Богданівна,
ГУРМАН Богдан Михайлович**

Дунай у піснях українського народу

Науково-популярний нарис

Друкується в авторській редакції

Макетування Юрій Муха

Художнє оформлення Богдан Гурман

Відповідальний за випуск Тарас Чепурний

Здано на складання 24.10.2018.

Підписано до друку 05.11.2018

Формат 60x84/16. Папір офсетний. Гарнітура Arial.

Ум. друк. арк.6,51. Наклад 300 прим.

Видавництво "СПОЛОМ"

79008 Україна, м. Львів, вул. Краківська, 9

Тел./факс: (380-32) 297-55-47, e-mail: spolom_lviv@ukr.net

Свідоцтво держреєстру: серія ДК, № 2038 від 02.02.2005 р.

Друк – ФОП Муха Ю. М.

79000, Львів, Дорошенка, 24.

Свідоцтво держреєстрації В02 №965799.

Тел. 096-457-40-93.

20, 7

Гурман Богдан Михайлович,
1933 року народження, українець. Закінчив Український поліграфічний інститут, відділ книжкової графіки у 1957 році. Працював у сфері оформлення книжкової, журнальної, газетної і плакатної продукції, а також у сфері промислової графіки. Археологічними та історичними дослідженнями займався для душі. В результаті цієї праці світ побачили книги «Архітектура Шумеру», «Трипілля. Культура і мистецтво», «Від Трої до Риму».

Блажко (Гурман) Любомира Богданівна,
1954 року народження, українка. Закінчила Український поліграфічний інститут у 1979 році, факультет «Редагування наукової та інформаційної літератури». Працювала у сфері журналістики і освіти. Співавтор книги «Трипілля. Культура і мистецтво», «Від Трої до Риму».